

СТО ТРИДЕСЕТ И ШЕСТО ЗАСЕДАНИЕ

София, вторник, 21 май 1991 г.

(Открито в 15 ч. и 15 м.)

Председателствували: Заместник-председателят Никодим Попов

Секретар: Трифон Митев

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ (звони): Дами и господа народни представители, има необходимия кворум. Заседанието започва. Проектът за дневен ред ви е раздален.

1. Продължаване на разискванията по проекта за Конституция на Република България на първо четене.

Имате думата.

Господин Кукуров има думата.

ЙОРДАН КУКУРОВ: Господа народни представители! Съгласен съм, че така както е сложена точката за дневен ред, е важна, неотложно да се занимаваме с проблема за Конституцията. Аз обаче, памирам по мое виждане да прибавим още една точка в рамките на времето на заседанието. Това е да образуваме една специална парламентарна комисия с наименование (по-преди това беше един голям смут точно какво ще бъде името на Конституцията) парламентарна комисия за изхранване на населението и спасяване на нацията. Броят на членовете да бъде 20 народни представители от всички парламентарни групи, от всички, които имат интерес дори сами да се предложат, със съдействието на Министерството на вътрешните работи, привлечени Главната прокуратура и Министерството на вътрешната търговия.

Мотиви и съображения: бях на обиколка из Добруджа. Обиколих 7-8 села и градове и проведохме събрание. Преди това са минали и народни представители от Социалистическата партия. Вярвам, че и вие от останалите части на страната ще ме подкрепите, че страната ни се намира в едно изключително тежко положение. Съображенията ми за комисията: складовете с млечни произведения са препълнени, кооперативните стопанства и частните стопани са предупредени, че от началото на другия месец няма да им изкупуват млякото, защото няма как да го преработват и няма складове, които да го поемат.

Второ, препълнени са складовете на "Месна промишленост" с месо, не могат да поемат животни. През това време не са в състояние да ги изхранват, на много места са принудени да изкарват павъл мъртвите животни, или окончателно да се разорят кооперативните стопанства. Кооперативните стопанства се намират в изключително тежко положение, защото млекоцентралата и ме-

соцентралата не са в състояние да им върнат сумите, за да функционират, защото не искат да свалят цените. При това положение народът ни гладува, вилнеят болести.

При това положение смятам, че тази комисия трябва да обследва причините за задръстване на складовете, за поддържане на високите цени, които могат да се поемат от населението и тежките последици, които следват от това. Даже аз смятам, че е необходимо да се хвърли един поглед и върху тия огромни капитали, техния произход, целите им и пр. Ако не направим това ще има непредвидени тежки последици за съществуването на нацията, за спасение на населението.

Затова предлагам да се сложи в дневен ред и тази точка - за избиране на комисия, така както я наименовах. Моля, това мое предложение да бъде гласувано за включване в дневния ред.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Думата има господин Спасов.

ГЕОРГИ СПАСОВ: Уважаемо председателство, уважаеми госпожи и господа народни представители! Политическото напрежение в страната непрекъснато нараства. Ето защо аз мисля, че за неговото спадане е необходимо Великото Народно събрание да обяви времето на своето саморазпускане и с това да отговори на въпроса, който разпъва на кръст България - кога ще се състоят новите парламентарни избори, резултатите от които ще определят новото съотношение на политическите сили, за да се избегне впечатлението, че в парламента има сили, които искат изкуствено да удължат мандата на този парламент. Тъй като този въпрос два пъти беше отхвърлян, аз мисля, че мпозинството от парламентарната фракция на БСП трябва да осъзнае, че това е обществена необходимост, която не може да бъде пренебрегната. Защо голяма част от депутатите на СДС, а напоследък и на БЗНС, които са убедени в тази необходимост, в това число и аз, не искаме да го разформироваме като го напуснем, а лържим да се саморазпуснем по парламентарен ред?

Първо, защото двата месеца на избирателната кампания могат да бъдат използвани за приемане на закони, които са жизнено необходими за продължаване на икономическата реформа.

Второ, защото един саморазпуснал се, по работещ парламент, е сигурен гръб на правителството, което ще трябва да сключва редица международни спогодби и да извърши решителни промени в икономическите структури, администрацията и социалната политика.

Трето, защото чрез своите комисии то може да контролира и подпомага, както работата на различните министерства, така и на други важни институции, като радиото, и телевизията, Националната банка и т.н.

Това е продиктувано от ясното ни разбиране, че в този момент България не трябва да остане без Народно събрание нито в един момент. Смятам, че не е нужно да се посочват повече аргументи, за да е ясно на всеки, че ако парламентарната фракция на БСП не се съобрази с тях, не гласува за саморазпускане на Великото Народно събрание, а предизвика неговото разформироване, тя ще трябва да понесе цялата отговорност за съдбата на икономическата реформа и социалния мир в страната.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Имате думата, господин Балабанов.

ПЕТЪР БАЛАБАНОВ: Уважаемо председателство, уважаеми колеги! Това, че някой трябва да понесе нещо се повтаря отдавна. За да не влизам в спор по същество, който на практика би ни отвел много далеч от нашата основна задача, искам да отхвърля предложението, направено от господин Спасов със следните аргументи.

Действително в някои среди - особено извън парламента - се поставя въпросът за срока на неговото съществуване. За отбелязване е обаче, че нито правителството, нито президентската институция, нито мнозинството от народните представители считат това за фатално важно и за фатално неизбежно. Ние сме призвани да поставим основите на една правова държава. Това означава, че ние трябва да се съобразяваме със закона. Аз цитирам Президента на Републиката господин Желев, който само преди половин час заяви точно това, а законът гласи, че Великото Народно събрание не може да се разпусне преди да е свършило своята задача - преди да е приело Конституцията на страната. Ние в никакъв случай не искаме да удължаваме този процес. Ние в никакъв случай не искаме да заседаваме безкрайно дълго време. Напротив, Фракцията на Българската социалистическа партия неведнъж е заявявала, и отново заявяваме, че ние сме за колкото се може по-бърза и по-конструктивна работа. Съгласете се обаче, че споровете за това дали да се разпусне на 30 юни, 1 юли или 1 август с нито един ден няма да придвижат напред работата по конституцията, работата по основните закони, а точно обратното - ще ни отдалечат не с един час и не с един ден. Ето защо аз считам, нашата фракция е на същото мнение, че изборът, който ние трябва да направим, (всеки един от нас) е да продължим да работим все по-конструктивно и търсейки все по-бързи решения на въпросите, а не определяйки си символично дати. Между другото в скоби - такива дати неведнъж бяха определяни в политическия живот на България от различни

органи напомнящи Политбюро и нито една от тях не беше спазена или предлагайки съмнително от правна гледна точка решение като това - парламентът да се разпусне и да продължи да работи. Прощавайте, аз не съм юрист, но доколкото покрай Конституцията се запознах с историята на парламентите в света - на такъв случай не съм се натъквал. Това е може би заявка за участие в "Книгата на Гинес" или нещо подобно. Дайте да си гледаме работата, господа! Да я гледаме бързо, конструктивно и компетентно! Благодаря за вниманието.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Имате думата, господин Поюков.

ШАКИР ПОЮКОВ: Уважаеми господин председателстващ, уважаеми дами и господа народни представители! В тона на господин Балабанов искам да припомня, че в четвъртък поставих въпроса за утвърждаването на Националния поземлен съвет. Мотивите ми бяха следните, че вече трети месец Законът за земята не може да бъде прилаган по простата причина, че този съвет не е утвърден, а оттам следва и правилникът, който той трябва да изгради и да се изграждат общинските поземлени комисии. В тютюнопроизводителните райони е създадено голямо социално напрежение и конфликти. Аз предлагам да влезе в дневния ред като точка - утвърждаване на Националния поземлен съвет, това беше раздадено в четвъртък. Обещано беше, че в петък ще бъде гласувано. Ако не днес, а аз предполагам, че утре ще работим заради 24 май, но обезателно утре много моля Бюрото да включи този въпрос в дневния ред. Благодаря.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Румен Георгиев има думата.

РУМЕН ГЕОРГИЕВ: Уважаеми колеги, угълномощен съм от парламентарната група Социалдемократическа платформа "Европа" да заявя във връзка с изложението на господин Спасов, че в нашата парламентарна група няма нито един човек, който иска увековечаване или удължаване на работата на Великото Народно събрание след изпълнението на основната задача - приемането на една демократична Конституция. Затова ние сме да се ускори максимално работата по обсъждането и приемането на Конституцията и по приемането на възловите закони, които ще дадат ход за нейното реализиране. Що се отнася до конкретното предложение на господин Спасов, считам, че днес то не е уместно да бъде включено в дневния ред. Нека да го разгледаме в парламентарните групи. Парламентарните групи от трите основни политически сили да влязат в контакти помежду си и да го обсъдим в близките дни. Благодаря ви.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Дами и господа народни представители! Въпросът е много ясен. Нека да приключим разискванията

по дневния ред. Имаме единствена точка - разглеждане на проекта за Конституция. Има ли още желаещи за изказване? Имате думата, господин Савов.

МИХАИЛ САВОВ: Благодаря, господин председателю. Уважаеми господари народни представители! На всяка среща с моите избиратели аз съм критикуван за това, че Великото Народно събрание води безплодни дискусии във връзка с приемането на дневния ред и губи ценно парламентарно време. Смятам, че в тази критика има нещо много справедливо и изхождайки от това аз предлагам да прекратим и днешните безплодни дискусии по дневния ред след като предложението на Бюрото ни предвижда изключително важен пункт и да гласуваме дневния ред. Благодаря ви.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Преди да гласуваме дневния ред има думата господин Гиньо Ганев.

ГИНЬО ГАНЕВ: Вещност е направено формално предложение от господин Савов току-що - да се преустановят предварителните разисквания по проекта за дневен ред. Налага се да дадем няколко обяснения преди да се премине към гласуване. Първо - искането на народния представител господин Йордан Кукуров - да се образува парламентарна комисия и очевидно, че тя трябва да бъде временна - за изхранването на населението и спасяването на нацията, както я определи той. Напомням правилото на чл. 37 и неговата втора алинея от действащия правилник: временна комисия може да се създава по предложение на Бюрото, по предложение на една парламентарна комисия или като трета възможност - по предложение на една десета от общия брой на народните представители. Аз искам да помоля господин Кукуров този въпрос днес да не се слага в дневния ред поради юридическа невъзможност, а да се направят предварителни консултации и да се прецени дали може това негово предложение да бъде подкрепено, по това е сигурно и тогава господин Кукуров, то ще се разгледа като точка от един дневен ред.

ЙОРДАН КУКУРОВ (от място): Приемам становището ви. Много моля Бюрото да вземе по-нататъшната инициатива.

ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря ви. Бюрото е задължено и особено при това Ваше обръщение. Ние ще разгледаме Вашето предложение за такава комисия. Благодаря ви.

Второ. Във връзка с искането на народния представител господин Попоков най-после да бъде сложен на тази маса съставът на националния поземлен съвет. Аз искам да кажа още веднъж, че правителството вече преди 4-5 дни официално представи своето предложение. То е раздадено на народните представители. Предоставено е заедно с това за мнение на Комисията по аграрната политика и реформите в селското стопанство и нека Бюрото с тези думи да се

счита, че се е обърнало към това ръководство. Господин Атанас Ганев, както и останалите - моля ви час по-скоро дайте становището си, за да може утре евентуално тази Национална поземлена комисия да бъде уточнена и гласувана тук. Това наистина не бива да се отлага след като има предложение от Министерския съвет.

И на трето място във връзка с предложението на народния представител господин Георги Спасов на базата и на изказванията от страна на господата Балабанов и Румен Георгиев аз напомним и то не формално, а истински: наистина в обществената атмосфера има така поставен въпрос. Нека обаче ние да спазим парламентарния ред - чл. 49, ал. 5 от правилника иска в даден ден по изключение да бъдат разглеждани само спешни въпроси, обаче за това тези спешни въпроси трябва да бъдат предложени или на парламентарна група, или на Бюрото. Ето защо като се взе предвид и становището на господин Румен Георгиев, до известна степен и на господин Балабанов, нека господин Спасов, ако е в залата - предлагам Бюрото да се занимае с това Ваше предложение днес то да не се поставя на дневен ред и като предложение за гласуване. Нека да спазим този текст особено когато ние ще разискваме предложението ви като Бюро, а то ще се разисква сигурно и в някои парламентарни групи и ще имаме предвид и гласуваното от парламента решение от 4 април. Съгласен ли сте с това, господин Спасов?

ГЕОРГИ СПАСОВ (от място): Съгласен съм. Да.

ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря Ви. Господин председателю, тогава да преминаем към гласуване на дневния ред така, както е поставен.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Поставям на гласуване дневния ред така, както е раздаден. Моля гласувайте, господа.

Дневният ред се приема с 236 за, 3 против и 1 въздържал се.

ДНЕВЕН РЕД:

1. Продължаване на разискванията по проекта за Конституция на Република България на първо четене.

Преминаваме към разглеждане на точка първа:

Продължаване на разискванията по проекта за Конституция на Република България на първо четене

Има думата Любомир Иванов.

ЛЮБОМИР ИВАНОВ (Зелена партия): След многомесечна усилена работа на Комисията по изработване на проект за Конституция на Република България пред нас е проектът на новата българска конституция, който предстои да приемем на първо четене.

Искам преди всичко да споделя с вас впечатлението си, че той е несъмнено по-съвършен от всички проекти на отделните партии и отделните депутати, които послужиха за основа на неговото изготвяне. Това е проект на една модерна и демократична конституция. Смятам, че след известна доработка, прецизиране и изчистване на езика и на ненужния баласт в проекта, той може да придобие окончателен вид, да премине през предвидената процедура и в кратък срок да бъде приет от Великото Народно събрание. С оглед изчистването на проекта, предлагам от него да отпадат някои от текстовете, които не дават нищо реално и направо са излишни. Но това, което днес изглежда излишно, утре може да се окаже вредно. Да създаде пречки и необходимост от промяна в Конституцията. Особено поради факта, че съгласно чл. 5 в разпоредбите на новата Конституция, ще имат непосредствено действие.

Конкретно предлагам да отпадне чл. 14, чл. 16, чл. 18, ал. 5, чл. 19, ал. 4, чл. 20 и чл. 51. Например, ал. 2 на чл. 16 е доста удивителна: "Дълг на всеки гражданин е по свой избор и възможност да съдействува за материалния и духовния напредък на обществото." Кой и по какви критерии ще отсъди изпълнявали гражданинът този си дълг? Това много ми напомня за задължението на труд в старата конституция. А знаем как се гарантираше спазването на това задължение. Чрез милицията. Не дълг, а право на всеки гражданин е да се стреми към материален и духовен напредък, но не на обществото изобщо, а личен напредък. Това е правото на личностна реализация.

Смятам също, че ако преамбюлът на Конституцията ще бъде в сегашния си вид, то по-добре е изобщо да отпадне. Нима може вътре в три изречения да се изредят: демократична, правова и социална държава, народовластие и съгласие, мир, свобода, хуманизъм, равенство, справедливост, търпимост, достойнство, неприкосновеност и сигурност. Това е просто проява на лош вкус.

Уважаеми дами и господа, предложенията, които направих в своето изказване при предварителното обсъждане на Основните начала на Конституцията - глава първа, са отразени в настоящия проект. Това са промените в чл. 18, обектите на изключителна държавна собственост, чл. 21 относно правото на чуждестранни лица да придобиват собственост върху земя и чл. 23 - разпоредбите за външната политика. В сегашния чл. 18 железопътният транспорт, производството на оръжия, взривно и силно убойващи вещества са извадени от списъка на обектите на изключителна държавна собственост в ал. 1 и са обособени в отделна ал. 2 като дейности, върху които държавата може да установява монопол. По този начин вече няма конституционна забрана за съществуването на частични железници или за приватизацията на военната индустрия. Тук имам две бележки.

Първо, такъв монопол следва да се установява само със закон и второ, ядрената енергия от ал. 1 следва да премине в ал. 2, най-малкото, защото е нелепо енергията да бъде обект на изключителна държавна собственост.

Също в чл. 18, ал. 1 като обект на изключителна държавна собственост следва да се посочат не горите с национално значение, както е написано, а горите със специално предназначение. Първият термин не означава нищо и допуска съвсем произволни тълкувания. Той може да бъде тълкуван като гори с национално значение, че това означава само горите в резерватите, а може и в другата крайност - да се поддържа също така, че всички гори са с национално значение. Докато вторият термин - гори със специално предназначение - е точно определен, има добре известно и конкретно съдържание. Що се отнася до чл. 21, следва да остане предложеният от мен вариант, при който чуждестранните лица могат да придобиват право на собственост върху земя при условия и ред, определени със закон. А по този начин ще има съгласуване на Конституцията с вече приетия от нас Закон за земята и, което е по-важно, ограниченията върху придобиване на земя от чуждестранни лица, ще остане на ниво закон и няма да има конституционни пречки за присъединяването на България към Европейската общност.

Бих искал да се спра малко по-подробно и да направя конкретно предложение по един принципен въпрос, свързан с ролята на държавата. Държавата се спряга обилно и с лека ръка в проекта за конституция. Очертана е една прекомерно засилена социална роля на държавата, а в изказванията на някои господа от Българската социалистическа партия се предлага едва ли не още по-голяма засилване на тази роля. Смятам подобен подход в Конституцията за безотговорен и именно в тази насока бяха някои от предложенията, които току що направих за отпадането на отделни текстове от проекта.

Струва ми се, че ангажиментите на държавата в социалната сфера трябва най-вече предмет на правителствена политика и ние не бива да създаваме конституционни пречки за социалната политика на едно например дясно правителство, когато такова дойде на власт по волята на избирателите. Нещо повече. Трябва да си дадем ясна сметка за реалните възможности на държавата в обозримото бъдеще. За факта, че възможностите на обществото и държавата да се грижат за социално слабите, зависи от възможността на самото общество, респ. на отделните граждани, а не от наличието на силен държавен сектор. Оттук естествено стигаме до въпроса за ролята на държавата като участник в стопанската дейност, за размера на държавния сектор в икономиката, т.е. до ключовия въпрос на сегашната стопанска реформа: реприватизацията и приватизацията на държавния сектор. Реприватизацията е както въпрос на уста-

новяваше на неотменими права, така и въпрос на създаване на един значителен слой от собственици. Тук искам да отворя една скоба. Засега има разбиране и прогрес по реприватизацията на земята, търговската мрежа, едрата градска собственост и национализираните предприятия, но остава в сянка въпросът за горите. Зелената партия смята, че всички въпроси на реприватизацията трябва да се решават ускорено и в пакет, поради което в близките дни ще внесем законопроект за горите. Този закон ще уреди връщането на горите, което на практика може да стане значително по-лесно и по-бързо, отколкото връщането на селскостопанските земи.

Що се отнася до приватизацията, тя разбира се не е еднократен акт, а един процес, но още отсега трябва да имаме яснота по перспективите и обхвата на този процес. В Конституцията е нужно да има разпоредба, която да определи общата насока на приватизацията и в крайна сметка да очертае рамките на държавния сектор в икономиката. При определянето на тези рамки бихме могли да стъпим на разбирането, че не е естествено държавата да се конкурира с отделния гражданин. Още повече, че държавата е просто един несъстоятелен дължник. Затова Конституцията трябва ясно да разпореда, че правото на стопанска инициатива е приоритет на гражданите.

Конкретно, предлагам в чл. 19 да има нова алинея със следния текст: "Участието на държавата в стопанската дейност се допуска само и до толкова, доколкото не уврежда развитието на частната инициатива".

Още едно конкретно предложение, отнасящо се до изискванията за членовете на Министерския съвет. Смятам, че в Конституцията трябва да залегне изискването министърът на отбраната да бъде цивилно лице. Предлагам нова ал. 2 на чл. 118, която да гласи: "Министърът на отбраната може да бъде само цивилно лице".

Имам една обща препоръка по текста на проекта. Смятам, че конституцията трябва по-ясно, по-точно и балансирано да разграничи компетентностите на законодателната и изпълнителната власт, и в частност механизма на парламентарния контрол.

В чл. 79, ал. 2 се казва, че постоянните комисии на Народното събрание упражняват парламентарен контрол от името на Народното събрание. В кой закон ще се регламентира например как Комисията по национална сигурност упражнява парламентарен контрол върху Министерството на вътрешните работи и служби за сигурност? Или как Комисията по външната политика ще упражнява парламентарен контрол върху Министерството на външните работи? Ще бъде ли необходимо одобрението на последната комисия за кандидатите

за посланици, преди те да бъдат предлагани от Министерския съвет и назначени от президента.

И накрая, позволете ми да изложа становището на парламентарната група на Зелената партия по алтернативните варианти в проекта.

Член 27, отнасящ се до смъртното наказание, ние подкрепяме първия вариант, т.е. не се допуска смъртно наказание. Това е програмно искане на Зелената партия, по наше предложение беше приет от Великото Народно събрание и мораториумът върху смъртното наказание.

Предлагаме да се отмени чл. 89, т.е. смятаме, че не бива да има делегирано законодателство, а по отношение чл. 146 за избора на кметове, ние сме за преки избори на кметовете.

В заключение смятам, че настоящият проект за конституция може да бъде одобрен по принципи и приет на първо четене.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата господин Корнезов.

ЛЮБЕН КОРНЕЗОВ: Господин председателю, уважаеми народни представители! Пред нас е проектът за новата Конституция на България. Откровено казано, този проект се роди с много мъка, но бих казал - и с повече любов. Всъщност всяка бременност е тежка, а раждането мъчително и болезнено, но аз вярвам, че нашият парламент е достатъчно зрял, достатъчно мъдър, за да може да роди новата конституция на новата демократична България.

Конституционната комисия, бих казал, извървя своя път, а останалата част от пътя да извървим всички заедно. Въпрос на политическа воля е ние да не заседнем по средата на пътя, а присемайки новата Конституция, да открием нови хоризонти пред страната. Без това ние няма да изпълним своя дълг. Седем всъщност е библейско число, а нашето Велико Народно събрание е седмо по ред и аз вярвам, че то е родено под добра звезда и ще изпълни своята мисия.

Позволете ми в началото на своето изложение да се спра на някои от основните дискуссионни въпроси, които тук, в тази пленарна зала, а и извън нея, се поставят около проекта за нова Конституция.

Първо, искам ясно и категорично да заявя, че този проект е типично български. Той изхожда от нашия собствен конституционен опит, идващ още от нашите учредители от Велико Търново и е съобразен с днешните политически реалности у нас, в страната, и в света. Въплътени са всъщност в правни норми битът, културата, бих казал, традициите и духът на българина. Затова не бих могъл да се съглася със становищата, в които под една или друга форма се казва, че едва ли не този проект е плагиат или реципиран било от испанска, немска, френска и т. н. конституция.

Всеки непредубен би могъл да констатира, че още в глава първа, където се разглеждат Основните начала и принципи, тези Основни начала и принципи намират своето продължение и реализация в следващите текстове на Конституцията, а аз вярвам - и в следващото законодателство, което да регламентира новите обществени отношения.

Затова още веднъж повтарям: този проект е български и той изхожда от нашия исторически опит. И за да не бъде голословен, виждам, че господин Таслаков даже става, бих направил съвсем кратка съпоставка между първата Търновска конституция и нашия проект.

Както ви е известно, в Търновската конституция се предвижда обикновено и велико Народно събрание с точно определени компетенции. Точно така се предвижда и в нашия проект. Предвижда се също едно много важно и съществено задължение - че когато се сключват държавни заеми (това е по Търновската конституция и възпроизведено в проекта), това трябва да става със съгласието на Народното събрание.

Горчивият опит на нагрупания огромни за нашите мащаби дълг и продължаването на неведението, което ние тук, в парламента, имаме с новите заеми, включително и условията на Международния валутен фонд, считам, че това правомощие на Народното събрание трябва да намери своето място и в проекта.

И още нещо. В Търновската конституция се определят мястото, ролята, историческата роля на Българската православна църква. Именно това, което тук беше оспорено, е намерило място и в днешния проект.

Без да навлизам в по-големи подробности, само ще ви кажа, и предполагам, че почти всички вие знаете това - около 35 члена на Търновската конституция са възпроизведени пряко или като идеи в проекта на днешната Конституция. И още нещо, едно може би външно съвпадение - Търновската конституция има 169 члена. Нашият проект, заедно с предходните правила - 168. Но мисля, че няма да ни бъде трудно да сътворим още един текст, за да бъде съвпадението точно. С този пример искам още веднъж да подчертая българския характер на нашия проект.

Не бих могъл да се съглася и със становището на някои колеги, и юристи извън парламента, че видите ли, нашият проект има преди всичко декларативен характер, че той по-скоро има добри пожелания. Това не е вярно, защото ако погледнем само глава втора - една от основните глави, където се регламентират основните права и задължения на гражданите, ще констатираме следното: която и конституция да вземем, включително и на икономически развитите държави в света, ние няма да намерим такава широка палитра, така широ-

ко развити основните права на гражданите. И мисля, че нашият проект в тази насока прави крачка напред в конституционното развитие не само у нас, но бих казал и извън страната.

И още нещо. Ние изрично, развивайки тази глава на основните права, сме се съобразили в Конституционната комисия с Международната харта за правата на човека и международните договори в тази насока, и сме прогласили в чл. 5, ал. 5, че международните договори, по които България е страна, стават част от вътрешното ни право и още нещо - имат примат над вътрешното ни право.

И не само това. Една конституция може да прогласява много права, но тя трябва да има правния механизъм, който да защитава тези права. И този правен механизъм мисля, че е добре даден в нашия проект. Кой е той?

Първо, в чл. 5, ал. 1 от проекта се прогласява, че Конституцията не само е върховен закон, но той има и пряко действие. Следователно всеки гражданин може да се позове пряко на конституционната норма и да търси своите права.

Втората насока на правния механизъм. Ние искаме да изградим самостоятелна съдебна власт, включително и върховен административен съд. Следователно всеки, който счита, че е нарушено неговото конституционно право, може да се обърне към съдебната власт, за да получи тази защита.

И третата насока на правния механизъм, това е изграждането на Конституционния съд. Ако парламентът за в бъдеще приеме закон, който нарушава основни права и задължения на гражданите, то Конституционният съд може и трябва да го отмени.

Следващият въпрос, на който бих искал да се спира и който повдига редица спорове, включително и преди половин час, е за президентската институция. Много се говори, че така както е дадено в проекта, президентът е слаб президент, че той има само едва ли не представителни функции, че Народното събрание е много силно, едва ли не конвент.

Аз не бих могъл да се съглася с едно такова становище. Защо? Защото нека просто да сравним правомощията на президента по сега действащата Конституция и правомощията на президента, които са дадени в проекта. Просто да ги сравним! И сравнявайки тези правомощия по сега действащата конституция, и в проекта, ще установим, че освен сега действащите правомощия, които има президентът, му се дават и допълнително съществени правомощия. Само ще изброя някои от тях:

- съществена е неговата роля при сформирание на правителството;
- при определени условия той даже има право и да разпусне парламента;

- определя по предложение на Министерския съвет административно-териториалните единици и техните центрове:
- наименува населени места и обекти с национално значение;
- има правомощия в съдебната власт;
- назначава една част от съдиите в Конституционния съд;
- назначава при определени условия съдиите, прокурорите, съдия-следователите, въобще съдебната магистратура;
- назначава главния прокурор на републиката;
- има право и на отлагателно вето;

И тук не бих могъл да се съглася с дълбоко уважавания, искрено уважавания от мен господин Кукуров, който вижда, че това отлагателно вето няма съществено значение. Но няма да се спирам на този въпрос.

И към тези допълнителни правомощия като добавим, че президентът е върховен главнокомандващ, назначава висшия военен състав, Съвета на национална сигурност и т. н., и т. н., аз бих казал: може ли да говорим, че президентът е слаб по проекта? Не, не можем, според мен, да говорим! На нас според мен на България е необходим силен президент, силен парламент, силна изпълнителна власт, за да бъде и държавата ни силна. Мисля, че това е и пътят.

ИВАН ГИНЧЕВ (от място): Народът да е най-силен.

ЛЮБЕН КОРНЕЗОВ: Да, разбира се, народът над всичко! Над всичко, разбира се, народът!

Искам да вярвам, че народът, за който Вие говорите и който ние всички уважаваме, ще избере най-достойния българин на този висок пост, който знае какво да прави с тази власт, а не да се занимава с креслото, на което стои.

Аз няма да се спирам на въпроса за делегираното законодателство, само ще кажа, че съм за него и когато дойде времето този въпрос да се дискутира, вероятно при второто четене, ще се спра на него.

Но като дългогодишен съдия, позволете ми да кажа само няколко думи за съдебната власт. В проекта се предвижда цялостна реформа на съдебната власт. Независима власт, но действително независима, не само на думи, независима магистратура, защото както казване, сега си спомням Цицерон, ние не можем да живеем свободно единствено само под властта на закона. Защото съдията действително трябва да бъде съвестта на обществото, но не като красива дума. И от тази гледна точка, аз не мога да се съглася със становището, защото най-големият спорен проблем е мястото на прокуратурата. Становището на Главната прокуратура, върховен съд и т.н. и на някои колеги е по същество запазване на прокуратурата в сегашното ѝ състояние на йерархична

подчиненост от горе до долу. Аз бих казал - не е необходимо да правим някаква реформа в съдебната система, ако запазим сегашното състояние на прокуратурата и следствието, защото някои считат, че към прокуратурата трябва да отиде и следственият апарат. Това означава нова четвърта власт, която буквално ще засенчи съдебната и нищо няма да остане от нея. Съдебната власт е система от органи, а щом е система, бих казал, тя трябва да бъде един оркестър, който да свири на струната на законността. И бих направил една аналогия за тези опоненти, които дълго, дълго спорят. Вземете и най-добрия оркестър в света и сложете пред него двама или трима най-добри диригенти едновременно в света, които ще дирижират едновременно и ще видите колко фалшиво ще звучат звуците на този оркестър. Затова, ако искаме да имаме силна съдебна власт, трябва да имаме единна система, върховенството на съда и съдебните магистрати. Затова аз съм категорично против становището за състоянието на прокуратурата да остане в това си положение и по принцип приемам това, което е заложено в проекта.

Господа народни представители, позволете ми в края на моето изложение да направя само няколко предложения, които от моя гледна точка, биха били полезни поне за обсъждането и евентуално да намерят място в предлагания ни проект.

Първо, по чл. 17 от Конституцията, който регламентира собствеността - основното, главното в икономиката, в политиката, ако щете, във всички области, това е собствеността, която е икономическа и правна категория. В последния момент всъщност този текст, който е пред вас, влезе в тази му редакция. Аз лично, обаче, аз мисля, че той юридически не е точен, не е перфектен. Защо? Защото ние можем да делим собствеността на различни видове от гледна точка на различните критерии. Разбира се, един от критериите е т. нар. режим на собствеността. И от тази гледна точка - режим на собствеността - тази собственост е публична и частна и това е правилно отразено в ал. 2 на чл. 17. Но това е само един критериите. В гражданското право, в цивилистиката, са развити редица още критерии. И един от тези пък критерии е кой е субектът на собствеността, кой има правото на собственост. И от тази гледна точка собствеността се дели на държавна, общинска, лична, собственост на обществени организации и т.н., и т.н.

И този втори критерий е използван примерно в ал. 4 на чл. 18, където се говори за държавна собственост. Следователно има критерии. И отгук, ако действително ние, аз съм убеден, че цялата зала действително сме за един плурализъм, за едно равенство на всички видове собственост, аз мисля, че трябва да се върнем към нашите първоучредители - в Търновската конституция, къ-

лето в чл. 77 са го казали толкова елегантно. Позволете ми, просто да ви го припомним. Член 77 гласи: "Правата на собственост са неприкосновени". Следователно на всички видове, независимо от критериите, аз мисля, че този текст и с уважение към нашите първоучредители трябва да го възпроизведем в чл. 17, ал. 1, като втора и трета алинея са излишни, те абсолютно нищо не ни казват.

Позволете ми още едно предложение във връзка с чл. 93, който тук се дискутира. Това е въпросът за Великото Народно събрание - как то да бъде конституирано. Синоци, включително и в НДК, този въпрос беше, не без основание разбира се, дискутиран.

Колеги, има три варианта. Няма други. Първият вариант е този, който е даден в проекта. Двеста народни представители плюс двеста новоизбрани ето ви тялото на Великото Народно събрание равно на 400.

Вторият вариант е - Велико Народно събрание - нови депутати, отново избрани от народа.

И трети вариант, който е познат в някои развити държави и който аз предлагам на вашето внимание, разбира се. Не следва ли, не е ли разумно Великото Народно събрание да се състои от депутатите от обикновеното Народно събрание плюс едно допълнително тяло. Именно - от съдиите от Конституционния съд, от съдиите от Върховния административен и Касационен съд, от областните управители и както е в редица държави, примерно от бившите президенти. Мисля, че това е една разумна идея, която би могла да бъде обсъдена, защото е възможно, действително е възможно да се наложи поправка не толкова съществена в Конституцията и не е необходимо да правим нови избори. Но що се отнася до това, че ако за в бъдеще се наложи да се приема една нова конституция, то трябва Великото Народно събрание да се състои от новоизбрани народни представители.

Следващото ми предложение, макар и те да са много, ще спра до тук. Член 136, ал. 3 предвижда председателят на Върховния касационен съд и Върховния административен съд да се избира от самите съдии, които са избрани, т.е. самите съдии да избират своя председател. На пръв поглед колеги, това е много съблазнително, много демократично, даже то беше прието в Конституционната комисия едва ли не с овации. Но мисля, че нашият собствен опит с избора на директори, бригадири и т.н. доказва колко е неэффективно. Особено в тези органи като знаем българската психика, ако мога така да се изразя, би станала предизборна борба кой кого да избира. Това означава съответни групи и т.н., за да бъде наложен един или друг кандидат. А това няма да помогне, а ще влоши правораздаването. И затова предлагам председателят на Върховния каса-

ционен съд и Върховния административен съд, както и главният прокурор да бъдат назначавани от президента по предложение на Висшия съдебен съвет.

Няма да се спирам на другите, за да не ви отегчавам, може би ще дам бележките си на Бюрото, но в заключение ще ви кажа - всъщност Конституцията не е нищо друго освен един правен инструмент за организация и управление на обществото, но много зависи в чии ръце ще бъде този инструмент и как той ще управлява и организира това общество. Зависи, с други думи, огромно, голямо значение има изпълнителят, защото пак повтарям, Конституцията е само един инструмент и ако мога да направя още веднъж една аналогия, просто дайте един Страдивариус на един обикновен минувач и ще чуете колко фалшиво свири този Страдивариус, но дайте обикновената цигулка на Паганини или пък на нашия Минчо Минчев и ще чуем възпелни звуци от тази обикновена цигулка. Да, нашият проект не е Страдивариус, а е българска Кремона, но съм убеден, че е от най, най-висша класа. Аз вярвам в нашия парламент, че той ще изпълни своята мисия и ще приеме новата Конституция на България. В противен случай историята няма да ни оправдае. Благодаря ви за вниманието.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата господин Юлий Бахнев.

ЮЛИЙ БАХНЕВ: Уважаемо председателство, уважаеми госпожи и господа народни представители! Проектът, който разглеждаме, е сериозна основа за изработване на нова Конституция, която да гарантира правов ред, демократично управление и създаваща условие за развитие на една съвременна пазарна икономика и гражданско общество в България. Имам намерение да се спра само на три въпроса, които или не са предвидени в проекта, или по които бих искал да изложа друго мнение.

Като народен представител искам да се опитам да ви убедя в правотата на моето виждане по някои въпроси на предложения проект за Конституция, като апелирам към вашата съвест и вашия стремеж за защита на националните интереси на страната.

И така, в преамбюла на проекта прокламираме волята си да създадем правова и социална държава, основана върху народовластието и съгласието и да възприемем общочовешките ценности, като равенство, свобода, справедливост и търпимост, палявам се, че е взаимна.

Следователно, ние искаме Конституцията да изразява общата воля на народа, така че всеки гражданин, гласувайки за нея, да бъде убеден, че гласува за своите интереси. Позволявам си по този начин да перефразирам Жан Жак Русо.

За съжаление Комисията за изработване на проекта за Конституция на България нямаме куража да решим един принципен въпрос, засягащ основите на конституционната уредба. Проектът заобикаля въпроса за правата на малцинствата в нашата страна.

Уважаеми народни представители, в България исторически живеят големи групи хора, които са по-малки от мнозинството на населението и които имат свои обичаи, традиции, култура, език и религия, различни от тези на мнозинството и искат да запазят тези особености. Следователно, никой не може да отрече, че у нас има различни етнически, езикови и религиозни малцинства.

Ако бих имал свободата и лекотата на г-н Гиньо Ганев да правя коментари, тук бих добавил: Ние все пак не сме камилски птици.

Международното право, включително международните договори и договорености, които България е ратифицирала или към които се е присъединила, не познават никакви специални форми за признаване съществуването на малцинствата. Но задължения, отнасящи се до правата на лицата, принадлежащи към малцинствата, са изрично формулирани в тези договори. Нашата страна е поела задължението да зачита и гарантира като част от общопризнатите права на човека и правото на лицата, принадлежащи към етнически езикови и религиозни малцинства сами да определят своята идентичност и заедно с други членове на общността, свободно да ползват и развиват своята етническа култура, свободно да ползват своя език в частния и обществения живот, свободно да изповядват и проповядват своята религия, както и правото да не бъдат подлагани на асимилация против тяхната воля. Правото да бъдат различен е от новото поколение на човешките права. За съжаление не е споменато от г-н Гиньо Ганев в неговото изложение. Правата на малцинствата са един аспект на това право. Политическият плурализъм е друг аспект на същото право да бъдат различен.

Всеки може да намери тези принципи, които аз обобщих в чл. 27 на Международния пакт за гражданските и политическите права, ратифициран от България на 21 септември 1970 г. и в параграфите, например, 30 и 40 на документа на Съвещанието на участниците в Европейската конференция за сигурност и сътрудничество в Копенхаген през юни миналата година и в други договори и документи.

В противовес на някои твърдения не мога тук да не отбележа, че в двустранни разговори, сключени от България под различни термини и форми се споменава за съществуването на религиозни, езикови и етнически малцинства и групи у нас.

И така, наличието на малцинствата е факт. Факт е и наличието на определени международноправни задължения. Поставя се въпросът: Защо в проекта старателно се заобикаля споменаването на правата на лицата, принадлежащи към малцинствата? Ние не можем да продължаваме отречената, налявам се от всички нас политика да ратифицираме договори с надежда, че няма да ги изпълняваме. Това няма да бъде отминато незабелязано от държавите и народите и не само в Европа. Достатъчно голяма и печална е славата на българските тоталитарни правителства, които мислеха, че могат да върнат безнаказано всичко.

Следователно, за да бъде наистина пълноценен нашият проект, тази празнина трябва да бъде попълнена.

Разрешете ми да предложа на ването внимание следните предложения към проекта в този смисъл.

1. В ал.2 на преамбула след думата "хуманизъм", да се добави думата "братство". Това не е само една от думите, изразяваща идеалите на Великата френска революция. Или дума, означаваща ценност, проповядвана от всички религии, представени в България. Тази дума означава, че ние искаме не само да бъдем толерантни, но и да постигнем братско добруване между всички членове на нашето българско гражданско общество.

2. В чл.6 на проекта, започващ с текста: "Всички равни по достойнство и права", да се добави нова ал.3: "Всеки свободно определя своята етническа идентичност. Лицата, принадлежащи към етническа, езикова или религиозна общност поотделно или съвместно с други членове на общността, имат право свободно да ползват и развиват своя култура, да избират своето име, да изучават и ползват своя език, освен когато ползването на официалния български език е задължително и да изповядват своя религия. Никой не може против неговата воля да бъде подлаган на асимилация." Този принцип в текста е част от принципа за равни права и не е привилегия, а допълнителна гаранция и не се покрива от принципа за равенство пред закона, залегнал в ал. 2 на чл. 6 от проекта. Едно лице не може да има равни права и достойнство, ако няма правото да ползва своя език и култура.

Представете си как би се чувствувал всеки от вас, става дума и за мен, ако попадне в такова положение? Като илюстрация бих посочил реакцията на малцинството в нашия парламент, когато според него мнозинството гласува несправедливо. Така би реагирал всеки от нас.

Следващ въпрос. Не е ясен и е недостатъчен текстът на чл. 54, ал.1, що се отнася до съдържанието и до разграничаването на националните и общочовешките културни ценности, от които човек има право да се ползва. Предла-

гам преди думата "националните" в този текст да бъде добавена думата "етническите". Това трето мое предложение конкретизира общия принцип, който току-що предложих като ал. 3 на чл. 6.

Разпоредбата на чл.4, ал.2 от проекта, глава I, относно създаване на условия за свободно развитие на гражданите, не може да бъде осъществена, ако гражданите, принадлежащи към етнически и езикови общности нямат право да ползват своя език и култура. Смятам това за съвсем очевидно.

Относно ползването на националния български език. Подкрепям предложението на народната представителка Димитрина Петрова да се изостави използването в чл.3 на проекта, недостатъчно ясен за всички, които ще четат Конституцията термин "публични отношения" и да се добави положението, че административни и съдебни актове се издават на официалния български език.

Подкрепям и допълнението към чл.35 за правото на всеки да бъде обслужван на български език.

Тези нейни предложения уточняват принципното положение за свободно ползване на своя език, освен когато ползването на официалния български език е задължително. Това мое предложение да бъде записано в ал.3 на чл.6.

Във връзка с принципа - всеки свободно определя своята етническа идентичност и никой не може да бъде подлаган на асимилация против неговата воля, искам да обърна вашето внимание върху следното:

Първо, този принцип не трябва да се разбира като противоречан на естествения процес на интеграция в модерното гражданско общество.

Второ, едно лице може да бъде равно пред закона и в същото време да бъде обект на политика на асимилация против неговата воля. Законите могат да бъдат несправедливи, но независимо от международните норми, прилагането им може да бъде спряно само, ако те са антиконституционни. Ето защо този принцип трябва да залегне в Конституцията.

Трето, аргумент, че международното право става част от вътрешното право и гарантира прилагането на горния принцип, както видяхме, не издържа критиката, но как евентуални опоненти, позовавайки се на международното право, могат да отговорят на въпроса, защо чл.28, ал.2, например, изрично се казва, че никой не може да бъде подлаган на медицински опити без неговото доброволно съгласие, а в проекта няма текст, който забранява асимилация против неговата воля?

Една от причините за краха на тоталитарния режим бе провеждането на политика на груба масова дискриминация и насилствена асимилация на малцинствата. Нима това обстоятелство не може да ни убеди колко важен е този въпрос? Тази политика още не е история? Затова говори и фактът, че все още

нямаме необходимата смелост и кураж в нас да накажем вдъхновителите, организаторите и извършителите на побои, изтезания, убийства и други престъпления по време на така наречения "възродителен процес", донесъл на страната ни позорна слава? Надявам се, че нашият български съд вече е престанал да се подчинява на телефонното право и че съдебните процеси все пак ще се състоят. Смя да се надявам също, че държавата ще възстанови нанесените на гражданите щети, произтичащи от нейната отговорност, предвидена в действащата и проекта за нова Конституция.

Четвърто, не мога да не приема и аргумента, че такъв текст заплашвал нашата национална сигурност. Не е убедително размахването на плахило на ислямския фундаментализъм. От млади години не се страхувам от плахилата, но те са били оръдие на този страх. Не вярвам в заплахата от ислямския фундаментализъм в наше време, както не вярвам и в това, че християнската църква може отново да господства над европейските държави, но вярвам, че ако ние в България създадем правов ред, който защитава едновременно както общите интереси, така и интересите на всеки гражданин, ние няма защо да се страхуваме за нашата национална сигурност.

Приемането на гореспоменатите допълнения ще позволи на всеки български гражданин гордо да защитава нашата Конституция. Затова смятам, че всички народни представители ще подкрепят предлаганите от мен допълнения. В случай, че заровим главите си в пясъка и не възприемем тази логика, нашата страна, независимо от сегашния чл.6, може да бъде обвинена справедливо в неспазване на поетите международни задължения и дори - в расова дискриминация.

След казаното досега, ателирам към всеки народен представител, този път да бъде независим от своите политически и изборни страсти и да се обяви за истинско равенство, братство, свобода, взаимно добруване и единство на нацията.

Уважаеми госпожи и господа, сега бих искал да се спра накратко още върху два въпроса. Смятам, че не е целесъобразно в новата Конституция да се прокарва идеята за монопол на партиите върху политическия живот в страната. Това не отговаря на нашата действителност в настоящия момент, а таква ограничение не би било полезно и в бъдеще. Очевидно, преходният период няма да бъде кратък и провъзгласеният в преамбюла на проекта за Конституция модел на демокрация чрез съгласие, се пуждае от повече канали за връзки с различни слоеве на обществото, необходими за постигане на консенсус по политически и други въпроси. Поради това поддържам предложението текстът на чл.11, ал.3 да бъде допълнен с думите "организации и движения".

Второ, по въпроса за избор на президента застъпвам становището, че президентът трябва да бъде избран от Народното събрание с квалифицирано мнозинство от 2/3 на всички народни представители. В чл.8 от проекта за Конституция се казва, че държавната власт се осъществява чрез разделянето ѝ на законодателна, изпълнителна и съдебна, следователно, проектът не предвижда самостоятелна президентска власт.

Второ, пълномощията на президента по глава V и други текстове на проекта подчертават много важната му функция за координиране дейността на така разделените власти и поддържане на съгласие между политическите сили в страната. Неговите пълномощия и независимост се гарантират в проекта на Конституцията от самата конституция и от бъдещата дейност на Конституционния съд. Прекият избор няма да добави нещо към неговите пълномощия и неговото положение.

Трето, изборът на президент от Народното събрание дава повече възможности за вземане предвид мненията и интересите на повече политически групировки, отколкото прекият избор, които са скъпи и при това обикновено преминават на два тура.

Уважаеми народни представители, демокрацията, както е известно, се състои от процедури, гарантиращи правата на гражданите и функционирането на държавата. За част от такива демократични гаранции се осмелявам да смятам и направените предложения за допълнение и изменение на проекта за Конституция. Демокрацията е крехка система и лесно може да стане жертва на тирания, кариеризъм, национализъм и корупция, но аз вярвам в нея и затова смятам, че тя ще победи! *(Частични ръкопляскания от членове на ДПС.)*

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата господин Вълканов.

ВЕЛКО ВЪЛКАНОВ: Уважаеми колеги, подобно на тези, които говориха преди мен, аз искам да изразя своето положително отношение към проекта за Конституция и предварително ще кажа, че ще гласувам за него.

По мое мнение предлаганият проект ще бъде една съвременна конституция, която отразява етап не само от нашето собствено развитие, но и от развитието на съвременния свят. При нейното разработване ние сме използвали опита на чуждите страни, както и редица международноправни актове. Искам да се съглася с колегата Корнезов, че този проект, който сме предложили на вашето внимание, е съобразен с нашите собствени условия. Това е един наистина български проект, който отразява целия наш исторически опит.

На второ място, предлаганият проект е проект за една реалистична конституция, която отразява действителните възможности на нашето общество

при сегашните конкретни исторически условия. Той не е сбор от обещания, а опит да реши конкретни проблеми на нашето обществено развитие.

На трето място, това е конституция, която отразява възгледите на всички слоеве в нашето общество. Тя е освободена от всякаква идеологизация. Потърсени са онези ценности, които не ни разделят, а ни обединяват като българи и човени. Мисля, че всеки български гражданин би могъл да каже, че това е неговата конституция.

На четвърто място ще кажа, че това е една широко съставена конституция. Тя е форма, която може да приеме различно съдържание. В никакъв случай не би могло да се каже, че тя е социалистическа конституция. Тя позволява да се развият в нея различен тип обществени отношения - както капиталистически обществени отношения, така и обществени отношения, които са ориентирани към някои социалистически ценности.

Проектът, разбира се, не е свършен. Огласявайки различни възгледи, той понякога нарушава своята собствена вътрешна логика. В много текстове можем да открием и разностилие. Но това са в някаква степен неизбежни недостатъци. За преодоляването на някои от тези недостатъци смятам, че ще бъде целесъобразно да се образува една редакционна колегия начело с председателя на Конституционната комисия, в която да влязат изтъкнати наши познавачи на българския език и българската граматика, например професор Петър Пашов или Влашко Мурдаров, заедно с наши изтъкнати специалисти народни представители, като Валери Петров.

Позволете ми сега да премина към някои въпроси, които поставят отделните раздели на проекта за Конституция.

Най-напред в глава първа бих искал да задържа вашето внимание на текста, който обявява нашата държава за парламентарна република. Аз вече не се съмнявам, че нашето Велико Народно събрание ще гласува тази републиканска конституция. Ние имаме много доводи и исторически, и практически, и юридически, които в това отношение ни улесняват. Ще си позволя да използвам все пак един довод, който ми се струва, че досега беше пренебрегван. Някои тук обичат да говорят за четвърта национална катастрофа. Аз няма да обсъждам този въпрос - дали има или няма четвърта национална катастрофа, или пък дори трета, да кажем. Но няма никакво съмнение, че се говори, и то свършено основателно, за две или за три национални катастрофи. И бих искал да кажа, че тези две или три национални катастрофи са свързани именно с българската монархия. Две с паруването на Фердинанд и една катастрофа с паруването на Борис. Аз смятам, че този наш исторически опит е достатъчно зло-

ищастен, за да ни насърчава в нашите търсения на различни други форми на управление на нашата държава.

Искам да взема отношение накратко по националния въпрос. Бях предложил в своя проект за Конституция текст, който сега не го намирам. Аз смятам, че този текст трябва да се възпроизведе. Според мен би трябвало да се каже категорично, че България е еднонационална държава и че различните етнически общности са неразделна част от българската нация.

Позволявам си сега да взема отношение към изказването на нашия колега Юлий Бахнев. Той смята, че е въпрос на кураж ние да възприемем тази концепция, която той лансира, но това не е въпрос на кураж. Това е въпрос именно на разбиране, на концепция. Ние сме търсили решението на този въпрос на индивидуално равнище. Ние смятаме, че когато предоставим права на всеки гражданин, т.е. на най-малкото малцинство в обществото, ние предоставяме права на всички по-малки или по-големи малцинства. Това, което той ни предлага, означава да внесем някакъв особен вид привилегии за отделни групи хора. Бих искал да знаят нашите приятели, че у нас не само майчиният език е позволен, не само на турски може да се говори, не само на еврейски - може да се говори и изучава всякакъв друг език. Това е свещено право на всяка личност, а не просто на някакви малцинства. Вие много едро решавате въпроса. Би трябвало да слезем на по-ниско равнище и да видим как тези права при отделната личност се реализират. И когато те са вече даденост на отделната личност, тогава можем да бъдем сигурни, че те ще бъдат даденост и за една по-голяма или по-малка група.

Искам да премина към въпросите, които поставя глава втора - "Правата на гражданите". Смятам, че тази глава е една добре разработена система. Ние там развиваме гаранциите за много от съществуващите права, даваме някои нови права. Изобщо аз смятам, че тъкмо с тази част от нашата Конституция ние излизаме напред, дори в някаква степен над средното световно равнище. Тези текстове, които ние сме закрепили, правят чест на нашата Конституция.

Но искам заедно с това да отбележа един друг съществен момент, който за съжаление не може да бъде решен в самата Конституция - това е въпросът за гаранциите. Конституцията предоставя важни юридически гаранции, но не само юридическите гаранции са съществени в този случай. Много по-важни са и материалните гаранции. За съжаление нашата държава в този момент не е в състояние да гарантира някои от най-важните основни права на гражданите. Бих искал например да попитам как ние ще гарантираме правото на труд при тази растяща безработица, която заплашва всеки трети български гражданин, как ние ще осигурим правото на жилище при тези фантастични цени, които ско-

чиха нагоре - 200 -300 хиляди лв.? Искам да попитам как ние ще гарантираме правото на висше образование, когато то вече става платено висше образование? Как ще ползуваме богатата на културата, когато се премахват субсидиите за театри, концерти и те ще трябва да увеличат цените, които са непосилни за един среден български гражданин? Бих искал нашето общество, нашата държава да положи специални грижи да гарантира един минимум в това отношение за всеки български гражданин.

Преминавайки към глава трета - "Народното събрание", искам да спра вашето внимание само на един-единствен въпрос - за състава на Народното събрание. В Конституционната комисия ние се питахме какъв трябва да бъде съставът - дали 200 или 250 души. Аз тогава предложих една цифра, която предизвика известно оживление, сами ще разберете защо. Предложих съставът на Народното събрание да бъде от 229 души. Смятам, че това ще бъде едно компромисно решение, което ще отрази нашия исторически опит. Учредителното Народно събрание в Търново, което изработи Търновската конституция, се е състояло от 229 души. Мисля, че ние можем да използваме този исторически прецедент, да установим собствени традиции в това отношение и да останем при тази цифра - 229 души. *(Ръкопляскания)*

В глава петта моето внимание привлича проблемът за избирането на президента. В проекта въпросът е решен еднозначно: президентът трябва да се избира пряко от народа, но тук чуваме вече гласове, които ни призовават да преминем към друго решение - избор на президента от Народното събрание. Не бих подкрепил тази идея. Изборът на президента от Народното събрание ще бъде свързан във всички случаи с компромиси, със задкулисни преговори, със слизане от едно по-високо равнище на по-ниско равнище, ще доведе до компромиси, които няма да задоволят никого. Ако президентът се избира пряко от народа, такива компромиси ще бъдат изключени. Всяка партия ще трябва да предложи своите кандидати за президент и тогава народът сам ще реши, без да прави компромиси с когото и да било, кой да бъде начело на тази институция. Решително поддържам президентът да се избира пряко от народа.

На второ място, искам да спра вашето внимание на някоя правомощия на президента. Предвижда се едно отлагателно вето - президентът ще трябва да може да връща присти от Народното събрание закони. Аз искам да попитам обаче тези, които са автори на идеята за отлагателното вето, в кой случай всъщност президентът ще може да връща закона - когато той противоречи на Конституцията или когато той противоречи на обществените, обективните закономерности, т.е. когато той е неправилен. Ако той - президентът - ще може да връща закона, защото противоречи на Конституцията, то той ще навлезе в пра-

вомощията на Конституционния съд. А пък да влиза в преценка на това доколко законът е правилен, според мен това ще бъде свършено необосновано. Президентът не може да бъде в това отношение над Народното събрание, над народните представители. Тези, които ще имат правото да кажат дали законът е правилен, дали съответствува на обективните обществени закономерности това е именно Народното събрание, никой друг.

Искам на трето място да посоча необходимостта да се заяви категорично, че президентът не може да издава нормативни актове, президентът не може да издава първични правни норми, защото това означава да отменя едно правомощие на Народното събрание. Но президентът не може да издава и вторични правни норми, защото това означава, издавайки норми по приложението на закони, да се окаже в положението на изпълнителен орган на Народното събрание. Той не е такъв.

В глава шеста за Министерския съвет ние намираме така нареченото делегирано законодателство. Решително не одобрявам тази институция. Делегираното законодателство би било една целесъобразна възможност, ако нашият парламент работеше сесийно. Но нашият парламент ще работи като постоянно действащ орган. Щом той ще е постоянно присъствие в държавата, аз не виждам никаква необходимост да се предоставят някакви специални правомощия на Министерския съвет. За какво? Вие виждате, че ние тук дори - Велико народно събрание постоянно заседава. Толкова повече ще заседава Народното събрание и ако има някаква спешна нужда, може за 24 часа това Народно събрание да бъде свикано и да вземе необходимите решения. Това е едно свършено необосновано предложение, което аз отхвърлям категорично.

За съдебната система беше вече достатъчно говорено, но смятам, че тук въпросите не са достатъчно изяснени и не са съвсем правилно решени. Не подкрепям идеята Главната прокуратура, и изобщо прокуратурата да се превърне в някаква система, прикачена към системата на съдилищата. Ние се нуждаем от правност в нашата държава и значи - нуждаем се от организация и система от органи, които да следят доколко отделните органи и граждани строго спазват законите и другите правни норми в тази държава. Ние се нуждаем от силна прокуратура, от силна, единна, централизирана прокуратура, която да превърне във факт необходимата за нас правност.

На второ място, не подкрепям решението в проекта главният прокурор да се назначава от президента, а председателят на Върховния съд от Висшия съдебен съвет. Вижте каква сложна плетеница се предлага в случая - съвети, президенти, някакви сложни взаимоотношения, които човек дори трудно запомня. Аз поддържам и поддържам, че председателят на Върховния съд и главният

прокурор трябва да се избират от Народното събрание. (*Ръкопляскания*) Те трябва да изградят вече своя собствена система. Те трябва да предлагат във Висшия съдебен съвет кои да бъдат избрани за прокурори и за членове на съдебната система, на съдилищата.

Искам да обсъдя заедно с вас и този въпрос - доколко е наистина целесъобразно да учредяваме Конституционен съд като орган за надзор за конституционност на актовете на Народното събрание. Искам да обърна вашето внимание върху организацията на тази институция: 9 души, най-много 12 ще могат да упражняват контрол върху закони, приемани от 200 души, между които ще има поне 50-60 души високо квалифицирани юристи. Аз се питам как този малък гremium ще има нравствения и професионалния кураж да уличи Народното събрание в това, че е приело закон, несъобразен с Конституцията. Друго би било, ако това правомощие би било предоставено на Върховния касационен съд, който се състои сега от около 60 души, а евентуално по-късно може би и от 80 души. Вие си представяте какво значение ще има един акт, приет от Върховния касационен съд, в който се казва, че закон, приет от Народното събрание, е несъобразен с Конституцията. Значението на този акт ще бъде изключително високо. И затова съм склонен да приема и да се ориентираме към такава система. Що се касае до това - да се прецени доколко закон, приет от Народното събрание, е съобразен с Конституцията - това да се предостави като правомощие на Върховния касационен съд.

И накрая, в разбора на основните въпроси на нашата Конституция искам да се спра на символите. Вече е достатъчно ясно, че в това Народно събрание хората, които ще гласуват за лъв без корона, са достатъчни. Но нека спра за малко вашето внимание на въпроса за химна. В проекта е казано, че нашият химн ще бъде песента "Мила родино!". Беше направено предложение да се възстанови химнът "Шуми Марица". Аз, разбира се, се отнасям с дълбок респект към този химн, който е водил нашите предци в тежки боеве за националното спасение на нашата страна, но искам да припомня текста на този химн. Спомнете си неговото съдържание. Там се призовава да се върви в бой с нашия генерал и т.н. Аз смятам, че днес нашето общество не се нуждае от такъв призив: "Напред с нашия генерал! Марш, марш!". Други са целите, задачите на нашето общество и друг трябва да бъде химнът, който ще изразява тези цели и задачи на нашето общество и държава. Затова решително подкрепям химнът да бъде нашата прочута, мила песен "Мила Родино!"

Уважаеми колеги, аз искам да се спра накрая относно това доколко ние сме в състояние да приемем този конституционен акт. Смятам като много от вас, които вече взеха отношение по този въпрос, че ще бъде фатална грешка ние да

се откажем от приемането на проекта за Конституция. Искам да ви кажа, че ще бъде свършено неестично политически ние да абдикираме от този свой дълг. Ние имаме един обществен договор, сключен с нашите избиратели, да изработим конституционния акт на страната и ще бъдем в тежко нарушение на този обществен договор, ако си отидем, без да сме го изпълнили.

На второ място, смятам, че ще бъде политически недальновидно и немъдро да се откажем от решението на тази задача. Тези, които предлагат ние да се откажем от приемането на Конституцията, разчитат, че следващото Народно събрание ще бъде в някакъв състав, който ще ги удовлетворява. Дълбоко се заблуждават тези, които мислят по този начин. Следващото Народно събрание няма да бъде със съществено друг състав в сравнение с този, който имаме сега. То ще бъде практически почти същото по своя състав и тогава аз питам какъв е реалният смисъл ние да разпуснем това Народно събрание, за да препратим Конституцията да бъде приемана от друго Народно събрание, което ще има почти същия политически състав. И освен това, несправедливо е, неправилно е, неестично е политически ние да отказваме да работим с отделни народни представители, представители на отделни слоеве от нашия народ. Ние сме длъжни да работим с всеки народен представител, колкото и да не ни е симпатичен той, колкото и да не е симпатичен и неговият електорат.

Искам съвсем накрая да се спра на възможните последици от един такъв акт на абдикация от нашето задължение. Ако ние разпуснем Народното събрание, това означава да оставим нерешени най-важните въпроси на текущото наше развитие. Маса закони ще останат неприети, важни закони, самата Конституция ще бъде неприета, ще се наруши вътрешният мир, ще се наруши отношението на външния свят към нас, ще изпитват недоверие към нашата стабилност, към нашата способност да бъдем държавни мъже.

Накрая ще кажа и това, че и самата Конституция не позволява ние да се саморазпуснем преди да сме приели основния закон. Вижте параграф 50, ал. 4 от Преходните разпоредби, където се казва следното: "След приемане на новата Конституция Великото Народно събрание решава дали да продължи изпълнението си като обикновено Народно събрание до изтичане на 4-годишния му мандат или да се саморазпусне." Значи проблемът за саморазпускането може да се постави единствено и само когато Народното събрание вече е приело Конституцията. Преди това вие нямате право да се саморазпуснете. Вие сте конституционно обвързани да решите тази задача и едва тогава ще можете да мислите за саморазпускането на парламента. (*Ръкопляскация*) Дълбоко погрешно е да се смята, че ние ще се саморазпуснем и ще можем успешно да изпълняваме своите законодателни функции. Вие виждате, че сега е трудно да се

събираме да решим нашите проблеми! Вижте! Залата е полупразна, а ако ние се саморазпуснем и тръгнем по разни събрания да агитираме, да правим политическа агитация и да водим предизборна кампания, то никой няма да остане в това Народно събрание и да решава един или друг въпрос. Това именно означава пълна и безусловна абдикация, към която аз решително не ви призовавам. *(Ръкопляскация от цялата зала)*

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Благодаря ви. Имате думата за рещлика.

ПЕТКО ЗАХАРИЕВ: Благодаря ви уважаемо председателство, дами и господа! Господин Велко Вълканов направи един исторически преглед дали България е в катастрофа днес и през колко катастрофи през своето съществуване от 112 години е минала. Същевременно обясни състоянието, в което се намира днес не само България, но народът, населението на България.

Господин Вълканов може би не е усетил нито през стомаха си, нито чрез своето всекидневие нуждата на тези 65 на сто от населението, които всяка сутрин стават и се питат дали ще могат да си осигурят вечерята. Това не е ли, господин Вълканов, националната катастрофа? То вие сами говорите за бомбастични цени, за безработица и за много други фактори. Това е национална катастрофа. Ние не воювахме, а днес сме в такова състояние. Дори народи, които са воювали, не изпадат в такова състояние, в което сме ние.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата господин Бахнев за рещлика.

ЮЛИЙ БАХНЕВ: Господин председател, само една минута внимание. Става въпрос за това, че аз не подчертах един факт в моето изложение. Когато говорих за международните стандарти и международните задължения, всяка дума, господин Вълканов, съм взел от текста на тези задължения. Включително и положението, че тези права са част от равенството и човешките права. Така че ние сме задължени от международното право за това, за което аз говорих.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата господин Стайнов.

СТЕФАН СТАЙНОВ: Уважаеми господин председател, уважаеми дами и господа народни представители! Бих желал да привлека вниманието ви с едно сравнително обстойно изказване по въпросите на местното самоуправление, да споделя някои бележки по президентската институция и да кажа становището си по предложените варианти на отделните членове.

Но преди това искам да изразя общото си отношение към проекта за Конституция. Това отношение е като цяло позитивно, при това не е формирано инцидентно и емоционално, а на основата на един внимателен анализ на всички

проекти за конституции, внесете във Великото Народно събрание и на немалка част от конституциите на демократичните европейски страни. Убеден съм, че се предлага проект на една демократична конституция, съответстваща на желанието ни да изградим една съвременна европейска страна с лоялни взаимоотношения между общество и държава. Впечатлен съм от лаконизма на голяма част от формулировките, въпреки че аз лично бих предпочел по някои въпроси по-изчерпателни текстове. Този лаконизъм говори за това, че е извършена много интензивна и ползотворна законотворческа работа и сам по себе си опровергава лекомислените изявления на някои народни представители за неспособността на Великото Народно събрание в този си състав да изработи такава конституция, от каквата се нуждае страната. Разбира се, добре е да се предпазим от еуфорични самооценки и да търсим активно решения, с които да се усъвършенствува проектът. От такава позиция искам да изложа моето схващане по проблемите на местното самоуправление така, както са изложени в глава осма и при отчитане на пряко или косвено свързаните с тях текстове от останалите глави.

Първата задача, пред която сме изправени в процеса на създаването на правните основи на административно-териториалната реформа, е определянето на онези норми, които следва да бъдат конституционно уредени, т.е. които имат еднозначен и траен характер и не би трябвало и не биха могли да се изменят по обикновен, законодателен път. За решаването на тази задача е важно да се опреме на опита на другите страни, но не по-малко важно е да се отчете спецификата на сегашния исторически период в развитието на страната. В познатите ми конституции на други държави материята е уредена в много широк диапазон. От липса на всякакви текстове, до изключително подробни и конкретни разпоредби. Експертите на Европейската общност, с които се срещнахме през януари препоръчват по-ограничена по обем и по-обща като формулировки уредба, тъй като административно-териториалното устройство е процес и законовата уредба е в състояние да реагира по-гъвкаво на изменящите се условия, отколкото конституционната.

Що се отнася обаче до спецификата на сегашния исторически период за страната, то мисля, че той палага както гъвкавост в правната уредба, която да е адантивна към бъдещите процеси, някои от които са непредсказуеми, така и императивност на определени принципи, които трябва да гарантират необратимост на промяната и да изключват възможността за ограничаване развитието на териториалното самоуправление, което е един от най-съществените гаранкти за демокрацията във всяка страна.

Ръководен от това разбиране, подготвих свой вариант на главата за местно самоуправление, който неотдавна предадох на Комисията за изработване на проект за Конституция на Република България, без да знам дали е обсъждан. Предоставям го още веднъж като приложение конкретизация към настоящото си изказване, в което ще се сира само по принцип на въпросите, по които имаме различия. Преди да споделя обаче критичните си бележки, трябва да подчертая, че принципите, заложи в проекта за Конституция по въпросите на местното самоуправление, съответствуват на изказванията, произтичащи от устава на органите за местно самоуправление на държавите, членки на Съвета на Европа. Това е особено важно, защото в този устав е отразен дългогодишен опит на много страни, при това преди всичко универсално валидните му съставки. А също така и защото елиг такъв подход е безспорна крачка в приобщаването ни към Европейската общност. За това съответствие са показателни и прокламираното право на населението на общините и общинския съвет да решават всички местни проблеми и самостоятелността на общинските бюджети и правото на сдружаване, и правото на съдебна защита срещу ограничаването на самоуправлението.

Кои са въпросите, по които считам, че Конституцията следва да предлюжи различни или да усъвършенствува предлаганите решения?

Първо, предлагам да се обмисли още веднъж въпросът за названието на глава осма. Намирам, че наименованието ѝ: "Административно-териториално устройство", вместо "Местно самоуправление", ще отрази по-пълно съдържанието на главата. Основен въпрос на административно-териториалното устройство е за степените на административно-териториалното деление. Ще се въздържа от коментар по променената в последния момент позиция на Комисията по изработване на проект за конституция на Република България по този въпрос. Аз обаче поддържам становището на постоянната Комисия по административно-териториалното устройство и местните държавни органи за тристепенна система на административно-териториално деление, защото след продължителна, неколкомесечна дискусия, преобладаваща част от членовете на комисията се убеди, че тя е обективно необходима на сегашния етап. Раздробяването на съществуващите понастоящем общини на повече и по-малки, като в редица случаи общини станат и отделни населени места, се желае от много хора и възприемането му като обективна потребност ще сваля значително социално напрежение на много места в страната. Възстановяването на околийското пиво, съзнателно не казвам старите околии, се мотивира от две обстоятелства.

Първото, че това е необходимо ниво, на което ще се решат съвместно проблеми, които няма да са по силите на по-малките общини и ще се регулира взаимодействието между градските общини и прилежащите им територии.

А второто е, че околиците са териториално ниво, на което реално присъствуват, макар и с различна и общо недостатъчно изградена материална база, обектите от териториалните структури на част от административните системи: правозащитни, управленски, финансови, обслужващи и т.н.

Що се отнася до областите, то те са необходими в сегашния си или дори в още по-окупен вид, за да може държавата да провежда съвременна регионална политика, да осъществява реална децентрализация на властта и естествено - по съображения на сигурност. Искам да подчертая, че отказът на сегашния етап от околийското ниво, евентуалното създаване на квазирегионални административно-териториални единици, каквито предложения се съдържат и в някои отделни законопроекти извън Конституцията, т.е. на раздробени области или старите окръзи, носи риска да блокира или поне да забави процеса на по-нататъшно усъвършенстване на административно-териториално устройство на страната. Подчертавам това, защото, поддържайки тристепенното деление като обективно необходимо, обусловено на сегашния етап, не бива да забравяме, че двустепенният модел е по-рационален и че пътят към него трябва да останат открити. Той се основава обаче на окупени общини, изисква ниво на социално-икономическо развитие, степен на изграденост на комуникационно-съобщителната инфраструктура и кадрово осигуряване на администрацията, каквито нашата страна не би могла да притежава през следващите едно-две десетилетия. Неслучайно този модел се внедрява масово в Европа едва през последната четвърт на XX век и то главно в северните, високоразвити страни, а прилагането му от нас предизвиква остро обществено недовълетворение. Отварянето на системата към една такава еволюция поставя основно две изисквания. Относително окупени регионални административно-териториални единици и междинно ниво, което обаче да работи под контрола на общините и да е готово да губи правомощия в полза на разширяващите се правомощия на окупяващи и обединяващи се общини.

С оглед на второто, като поддържам схващането, че самоуправлението не може да се ограничава само на местно, тоест на общинско ниво, и че законът трябва да признае такива правомощия и на по-горните единици, считам, че тяхното упражняване трябва да става само по делегация на общините чрез техни представителни органи, с което се изключва възможността за въвеждане на йерархична съподчиненост в системата на самоуправлението.

Изобщо когато решаваме въпроса за степените на административно-териториалното деление е необходимо да се освободим от моделното мислене и да изходим от разбирането, че административно-териториалното устройство е процес на бавно преминаване от една структура към друга, като общата тенденция на този процес е интеграция и укрепяване на структурите. По обективни, бих казал, злощастни причини в нашата страна неизбежно протича процес на дезинтеграция (имам предвид общинските структури) затова днес трябва да създадем такива правни условия, щото след като бъде преодоляно съществуващото в тази сфера социално напрежение, процесът постепенно отново да се ориентира в унисон със световните тенденции.

Що се отнася до записите в Конституцията, то такъв един подход, ако бъде възприет, би могъл да се осигури по няколко начина:

- сега да се установи тристепенно административно-териториално деление, а в бъдеще, след 15 години например, да се внесе изменение в Конституцията и се въведе двустепенна система;

- или в Конституцията да се установи двустепенна система като крайна цел, а да се предвиди и възможност чрез закон да се създадат и други административно-териториални единици и въпросът за околните да се реши със съответния закон;

- или накрая в Конституцията да се установи двустепенна система, а да се предвиди възможност на обединенията, съюзите на общини, които биха съответствували по обхват на околнияско ниво да може да се предоставят по-широки правомощия, в това число и чрез пряко делегиране на власт на териториално представителство на централните органи.

И в трите случая обаче е задължително да се регламентират два момента: първо, крупни регионални административно-териториални единици, като най-добре е и конкретното им определяне да стане със самата Конституция. На второ място, задължение на държавата със закон да разширява правомощията на обединяваните се общини.

Третият особено важен въпрос, по който Великото Народно събрание трябва да вземе едно действително мъдро решение, е този за начина на формиране на общините. Предложение за конкретна процедура съм представил на постоянната комисия. А интересни идеи бяха изложени и в изказванията на редица народни представители, когато се обсъждаше този пакет от законопроекти.

Необходимо е, според мен, да се обединим около принципа на самоопределението и да се търси конкретно процедурно решение, което да представлява оптимален баланс между безспорен демократизъм и минимален разход на

време. Убеден съм, че всякакъв рецидив на чисто административен подход е недопустим, с каквито и мотиви да се аргументира. В този смисъл Председателят на Републиката би следвало да утвърждава, а не да определя границите на административно-териториалните единици, така както сега е записано това в точка пета на ал. 1 на чл. 107.

Ако принципът на самоопределението бъде приложен, има основание да очакваме, че ще бъдат формирани много разнообразни по големина и по вътрешни характеристики общини. Предимно в големите общини това ще постави с острота проблема за статута на отделните населени места, които по настоящем са кметства с определена, макар и относително ограничена самостоятелност.

Административно-териториалната реформа не трябва да ограничи относителната автономия на сегашните кметства. Тя трябва да приеме отделното населено място като социална общност, която се самоуправлява в рамките на общината. Това контролирано самоуправление трябва да получи икономическо и управленско потвърждение. С оглед на това е целесъобразно вътрешната структура на общината, степента на самостоятелност на съставните населени места и взаимоотношенията между тях да се решават свободно от населението на общината, като законът определи само правилата за вземане на решения.

Друг проблем, на който според мен не се дава задоволителен отговор в проекта за Конституцията, е този за административно-териториалното устройство на столицата и на другите големи градове. По моему това е проблем, който включва две задачи: първо, да се установи вътрешно деление, което отчита интегралността на града, от една страна, и необходимостта от максималното приближаване на обслужване на населението, от друга; и второ, да се институционализират структури на администрация и самоуправление, които да осигуряват координирано управление на града и функционално свързаните с него територии.

По отношение на първата задача практиката на развитите европейски страни предлага надеждни решения. Едно от тях е делението на градовете на райони и то е взирнето и в проекта за Конституция. Но у нас вече е създадена традиция на относителна автономност на столичните общини и на някои кметства в големите градове и тя не би трябвало да се пренебрегва, а да се дадат възможности за специфична уредба със закон, още повече, че такива тенденции вече се открояват и в другите столици и големи градове на Европа.

По-сложна е втората задача. Може би за столицата решението е вече намерено с идеята за столична голяма община, която е специфична административно-териториална единица. За останалите големи градове обаче е необходи-

мо друго решение. Вероятно най-добре ще бъде в обхвата на агломерациите или техните зони на влияние да се формират съюзи на общини, а може би и на околии.

Така стигаме до петия проблем - за съюзите на общините. Той е маркиран в проекта, но смятам, че е необходимо да бъде разработен по-обстойно. Липсата на какъвто и да е опит в това отношение в нашата страна и тенденцията да се формират сравнително малки общини са достатъчно основание според мен, за да се регламентират някои основни форми на целеви съюзи, за което може да се ползува богатият френски опит.

Заслужава също така да се премисли и възможността за задължителни целеви съюзи, прилагани във Франция и Гърция, особено по отношение на прилежащите територии на големите градове.

Шестият проблем е този за общинската собственост. Предполагам, че пренебрегването на този въпрос в проекта е технически пропуск, още повече, че въпросът за държавната собственост е подробно третиран в чл. 18. Мисля, че минимумът, който трябва да бъде записан в Конституцията, би звучал приблизително така: "Общините имат право на своя собственост, на свободно разпореждане с нея, включително и за осъществяване на нейна основа на всички форми на стопанска дейност в интерес на териториалната общност."

Седмият въпрос е свързан с финансирането. В това отношение текстът на Конституцията е коректен. Бих желал да го видя обаче малко по-конкретен, примерно в такова съдържание: "Задължение на държавата е по законодателен път, чрез финансово-кредитната система, да гарантира собствени финансови източници на общинските бюджети - поименни местни данъци и такси и законово определени квоти на преостъпни държавни данъци, независимо от субсидиите и сунвенциите, които са с характер на финансово подпомагане."

И накрая осмото ми предложение е за запис, който да задължава държавата да провежда целенасочена регионална политика, която да осигурява установяването на справедлив социално-икономически баланс между различните части на територията, като обръща особено внимание на депресивните райони.

По президентската институция. Давам си отлично сметка, че зад предложените начини на избиране, статут и конкретни правомощия на президента стоят много сериозни аргументи и че ни се предлага едно съвременно и балансирано уреждане на тази материя. Но макар и убеден, че с различното си от проекта мнение няма да повлияя за промяна на постановките му, искам да споделя, че предпочитам президентът да не се казва "президент", а "председател на Републиката"; той да не се избира пряко от избирателите, а от Народното

събрание, евентуално от Великото Народно събрание; президентът, тоест председателят на Републиката да няма право да разпусне Народното събрание, да няма право да подписва законите, а още по-малко да ги връща на Народното събрание, независимо че това е една известна ми форма на контрол между властите, който контрол според мен в проекта е твърде еднопосочен за моите разбирания. Толкова за президента.

По предложените варианти на някои членове. Приемам основния текст на чл. 21, с който да не се допуска чуждестранни граждани и юридически лица да придобиват собственост върху земя. Тази си позиция изложих и защитих, още когато обсъждахме проекта за собствеността и ползването на земеделските земи.

Заставам зад първия вариант на чл. 27, който предлага да не се допуска смъртно наказание, защото не мога да намеря аргументи в полза на разбирането, че е възможно правото на живот да бъде основно човешко право и едновременно с това обществото, респективно държавата, да може съзнателно да лишава от него когото и да било.

Обявявам се против чл. 89 и предвижданата с него възможност Народното събрание да може да упълномощи Министерския съвет да издава постановления със силата на закони. Съображенията ми за това са, на първо място, от общ характер - за запазване на чистотата на принципа на разделяне на властите. А освен това смятам, че преходът към демократична държава, който едва ли ще бъде кратък, и началната фаза на формиране на гражданско общество и като структури, и особено като обществено съзнание могат да поставят изпитателната власт пред редица изкушения, от които е по-добре да я предпазим.

И накрая изразявам предпочитания към некоронования лъв, независимо от това, че в скромната ми хералдика, той е присъствал може би далеч по-малко време без корона, отколкото със.

Като ви благодаря за вниманието, ви призовавам да подкрепим с гласа си проекта за конституция.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Господин Бъчваров.

ВЕНЦИСЛАВ БЪЧВАРОВ: Уважаеми господин председател, уважаеми госпожи и господа народни представители! Днес, 21 май 1991 г. се навършват 40 години от смъртта на един от видните лидери на Демократическата партия, към която принадлежа и аз - Никола Мушанов, човекът, който до края на живота си остана верен на парламентаризма. Смятам за свой дълг да заявя, че воден от неговите идеи, също бих желал да бъда верен на най-демократичната форма на борба - парламентарната. Затова съм тук, в Народното събрание и взимам думата по предлагания проект за Конституция.

Намирам, че до голяма степен ни е представен един сравнително приемлив проект като основа за разсъждения. Но веднага бързам да отбележа, че той крие в себе си много клопки, някои от които ще отбележа тук, а забележки по други, които ще пропусна, ще представя в писмен вид на председателя на Конституционната комисия. Предстоят ни трудни дискусии, но нека да опитаме. Нека да си дадем шанс.

Госпожи и господа народни представители, като се опасявам от трудности, не искам да съм голословен. Затова най-напред ще повдигна един изключително важен въпрос, който кой знае защо плаши някои политически сили и досега съзнателно или не е бил изтласкван в страни. Този въпрос може да бъде разрешен, защото ние сме напълно легитимно избрано Велико Народно събрание и едва след уреждането му, което ние сме длъжни да направим, ще можем спокойно и уверено да обсъждаме основите на една бъдеща републиканска Конституция. Веднага трябва да подчертая, че аз и партията, към която принадлежа, се придържаме твърдо към принципите на едно управление, произлизащо от народа, осъществено за народа, и предложено чрез народа. Такова управление е възможно само в една демократична република. Много пъти и по различни поводи тук, в тази зала се споменава нашата първа Търновска Конституция. Най-дълбок поклон пред създателите ѝ, дали на нашето отечество една прогресивна за времето си Конституция. За съжаление обаче и най-често нарушавана.

Независимо, че много политически сили са се опитвали да правят политически капитал от лозунги и декларации за възстановяването ѝ, тази Конституция многократно е била подритвана като ненужен къс хартия. Ето няколко примера за нарушаване по най-франпантен начин. Сuspendирането ѝ през 1881 г., нарушаването на чл. 1 през 1885 г., 1918, 1940, 1941 г., а той гласи намаляване или уголемяване на територията на царство България не може да стане без съгласието на Велико Народно събрание.

Трето, исторически парадокс е, че от гледна точка на чл. 44, управлението на цар Борис III не е било никога легитимно. Член 34 изисква полагане на клетва от новия цар пред Великото Народно събрание, а такова никога не е било свиквано. Конституцията не предвижда смяна на властта освен по парламентарен път, така че превратите от 9 юни 1923 г. и 19 май 1934 г. са грубо нарушение на Конституцията и то с одобрението на монарха. Конституцията е нарушена грубо през 1943 г., когато не е свикано Велико Народно събрание, за да избере регенти, а един от регентите е член на царското семейство в пълно нарушение на чл. 29. Независимо от лицемерните декларации на авторите на преврата от 9 септември 1944 г. за възстановяване на Търновската Конституция

ция, нарушенията ѝ започват незабавно - назначаване на регентите, като поне един от тях Тодор Павлов - също не е имал право да бъде регент. Назначенията са извършвани от правителството, догавашните регенти са били заставени да подпишат указите за назначаване на правителството, на нови регенти, за освобождаване на старите регенти, изобщо цяла серия от действия, които ако не бяха с такива трагични за нашата страна последици, могат само да бъдат присмех. Нека не се забравя също така, че всички събития стават в условията на извършването се агресия от страна на една велика сила спрямо България - една малка страна, която винаги е питала най-приятелски чувства на привързаност към нея и с нищо не я е предизвикала. Каго върховен главнокомандуващ българският цар Борис никога не е изпратил нито един войник срещу страната, която някога е воювала за нашата свобода.

И така, стига се до избирането на 26- то обикновено Народно събрание, което през лятото на 1946 г. гласува Закон за донитване до народа за въвеждане на републикански режим у нас. Но в момента, в който е насрочен този референдум през 1946 г., действа все още, поне на книга, Търновската Конституция, която въобще не предполага промяна на държавното устройство. И според която противомонархическата пропаганда е противозаконна. Освен това, в този момент България все още не е подписала мирен договор със страните - победителки във Втората световна война. В България действа окупационна комисия, начело с маршал Толбухин. Провеждането на...

РЕПЛИКА ОТ ЗАЛАТА: Говори по същество.

ВЕНЦИСЛАВ БЪЧВАРОВ: Аз говоря точно по същество. Ние обсъждаме бъдещата Конституция и преди да пристъпим към гласуването, което уверен съм ще направим, трябва да изчистим някои неща от миналото.

Провеждането на референдум през 1946 г. е абсолютно недопустимо според Търновската Конституция, а Народното събрание, което действа в този момент, е обикновено Народно събрание. Според Търновската, а и според сега действащата Конституция, обикновено Народно събрание не може да приеме акт, променящ конституционно положение.

На 8 септември 1946 г. 94 на сто от гласоподавателите дават своя глас за републиката, факт, който не е бил оспорен от никого и е бил признат от всички политически сили тогава. Признат е бил и от Демократическата партия, която внесе свой проект за републиканска Конституция. Заедно с това обаче не трябва да се забравя, че през страната вече са преминали три вълни на насилие-репресиите без съд и присъда между 10 септември и 10 ноември 1944 г., процесите и присъдите на така наречения Народен съд и най-сетне - масовото въдворяване в концентрационни лагери през 1945 и 1946 г.

На 15 IX 1946 г. Васил Коларов прочита пред същото това обикновено Народно събрание декларация, заверена само от Върховния съд и непреподписана от регентите, които до момента на прочитането все още представляват държавния глава и обявяват България за Народна република. В бързината да се отърват час по - скоро от царската институция, тогавашните управници правят поредния гаф - изгонват по най-бърз начин царското семейство, но забравят да съставят акт за абдикация. Такъв документ не съществува. Така че, дали ни харесва или не, излиза де юре, че цар Симеон II продължава да е цар Симеон II, независимо какво е статуквото в момента. Какво може да се направи?

Търновската Конституция е отменена през декември 1947 г. и повече от 43 години не действа. Независимо от сантименталния спомен за нея, покрай някои демократични прищипи, които ние с гордост пренасяме и в предлагания проект, тя в много отношения е безнадежно остаряла. Създадена да бъде Конституция на една монархическа система, тя съдържа необходимите механизми, които не позволяват да се оспорят прерогативите на монархията.

РЕПЛИКА ОТ ЗАЛАТА: Не е така.

ВЕНЦИСЛАВ БЪЧВАРОВ: Легитимно ли е нашето Седмо Велико Народно събрание? Аз смятам, че то е напълно легитимно, защото е свикано въз основа на съвършено друга Конституция, която въпреки недостатъците си, въпреки недоволството на някои кръгове е валидна, дори е приета с референдум.

Напоследък се чуват гласове, че референдумът от 1946 г. трябва да бъде повторен. Има ли смисъл такова повторение? Нека бъдем реалисти. Изминали са повече от две поколения от 1946 г. и ние не можем да знаем как биха гласували сега ония люде, които са дали 94 на сто от гласовете си за република. Много често се говори, че референдумът е бил манипулиран, но ако се позовем на резултатите от последвалите скоро, веднага след него избори за Шестото Велико Народно събрание, когато опозицията е получила повече от 1 млн. 400 х. гласа, то е очевидно, че при всички манипулации, които могат да се предположат, огромното мнозинство е гласувало в полза на републиката.

Аз мисля, че сега действащото Седмо Велико Народно събрание трябва със свой закондателен акт да преутвърди легитимността на нашата република, а също така да утвърди статуквото на цар Симеон Кобурготски. За тази именно цел си позволявам да връча на уважаемото Бюро на Великото Народно събрание проект за съответна декларация, която моля да бъде разгледана от Конституционната комисия и от Законодателната комисия и да бъде предложена в пленарното заседание (*подава проекта на Гиньо Ганев*).

ГИНЬО ГАНЕВ: Благодаря ви много.

ВЕНЦИСЛАВ БЪЧВАРОВ: Съжالياвам, че по-голямата част от времето на моето изказване отделих на този въпрос и почти съм в невъзможност да изложа вижданията си, но ще ми позволите да продължа със съображения вече по новата Конституция.

Преамбул - по мое мнение преамбулът в този си вид не е много приемлив. По-добре е той изобщо да отпадне, ако не може да се прередактира по-смислен текст.

Решително възразявам срещу първия абзац. Решително съм против квалификацията социална република. Мнозина изтъкват, че терминът "социална" произлиза от латинското "социо" - общество, подчертава обръщането на държавата към обществото, или с други думи - изискването държавата да обслужва обществото и да бъде подчинена на него, т. е. да бъде фактор за развитие на гражданското общество.

Горното съображение е хубаво, но не е вярно. Както е известно, чисто морфологически думата социална и социалистическа имат един и същ корен - латинското "социо". Исторически съдържанието на понятията, изразявани с тези думи, са претърпели различно развитие. Социална е понятие, свързано с обществото, а социалистическа е понятие, свързано с определена форма на обществото. От това различие в съдържанието на понятията не изчезва обаче връзката помежду им. Обществената практика на партиите и движенията и по-специално тези на социалдемократическите и други показва последователно смесване и разместване при използване на тези понятия в интерес на конкретни изисквания на тяхната политика.

Това, което казах има смисъл, че изразът "социална държава" може да бу-ди различни асоциации, за да се види лабилността на понятието "социална държава", нека да разместим думите от израза във втория и третия ред на преамбула на конституционния текст, те да станат не както е казано "да създадем демократична, правова и социална държава", а да ги разместим в реда да стане "правова, социална, демократична държава". Веднага намекът е очевиден. Затова по-скоро предлагам, ако се остави този абзац и този преамбул, първият абзац да придобие текста "Ние, представителите на българския народ, избрани в Седмото Велико Народно събрание провъзгласяме волята си да създадем демократична и правова държава, основана върху народовластието, съгласието и закрила на социално слабите слоеве на гражданското общество".

Общи бележки върху всички глави са, че текстът страда от излишно многословие и подробности, които понякога стигат до дребнавост. Конституцията трябва да е лаконична, стегната и недвусмислена, да не връзва ръцете на идните поколения държавници.

Глава I "Основни начала". Не присемам предлаганата редакция на чл. 1. По-прецизна редакция би могла да бъде следната и аз предлагам член 1 с три алинеи:

1. България е държава на всички българи.
2. Територията на България е единна и неделима.
3. Официален език в България е българският.

Предлаганата редакция е насочена към защита на националното ни достойнство, неприкосновеността и ненакърнимостта на нашето отечество. Горната промяна влече след себе си изменение на чл. 2 и 3.

Веднага желая да отбележа, че цялата глава осма е абсолютно безсмислена и несъстоятелна. Следва да отпадне, защото е недопустимо да се закрепостят в Конституцията положения, които следва да залегнат в един закон и които в зависимост от развитието на обществото, господин Стайнов говори преди мен точно по този въпрос, че нашето общество предстои в следващите години да се развива, ще могат и те да се променят.

Така например, сега е необходима тризвевна структура на териториалното деление. Но такава би могло след 15- 20 години да се окаже вече изживяна и да се премине към по-опростена система. Ако обаче основни положения бъдат зафиксирани в конституцията, то вместо по-гъвкавата форма на отговаряне на измененията чрез обикновено изменение на съответния закон, ще трябва да се прибегне до изменение на Конституцията. Следователно, би могло още в чл. 2 да се предложи следното: Чл. 2, ал. 1. Територията на България административно се дели на общини, околии и области. Ал. 2. Самоуправлението на общините и административното устройство се урежда от закон. И това изключва абсолютно всичко, което е необходимо да се каже в Конституцията по отношение на местните органи на властта.

Трябва да отбележа също, че особено държа на тризвевната структура на административно деление. Тя има връзка и с оформяне на Народното събрание и е абсолютно необходима.

Предлагам чл. 3 и чл. 4 във връзка с общите изменения, които предлагам, да имат следния вид:

"Чл. 3. България се управлява точно според законите, които се издават и обнародват по начин, определен от Конституцията.

"Чл. 4. Нито един закон не може да бъде издаден, отменен, изменен или допълнен, докато не бъде обсъден и приет от Народното събрание по ред, определен от Конституцията."

По този начин отхвърлям категорично и чл. 89, където се делегират права на правителството да издава законодателни актове.

Глава втора на пръв поглед е разработена добре. Но тя крие в себе си много клопки и се нуждае от коренна преработка. По начало тя е изградена върху принципа на разрешението, а не на забраната, тоест "гражданите имат", "всеки има право" и т.н., тогава когато в една Конституция трябва да съществува обратният принцип: "Никой не може да отнеме правото за" и т.н. Сравнете например член 27 и 28. Не може в Конституцията един член да е редактиран по един принцип, а друг - по друг принцип.

Член 27, ал. 1 започва: "Всеки има право на живот". Забележете нюанса - има право. Но веднага може да последва и хипотезата, че може и да няма право.

И сравнете чл. 28, ал. 1, където ясно и недвусмислено е казано: "Никой не може да бъде подлаган на мъчение". Веднага следва, че редакцията на чл. 28 е много по-добра, и че чл. 27 трябва да бъде изменен. И предлагам то да бъде по следния начин в една единствена алинея:

"Чл. 27. Никой не може да отнема на никого правото на живот". Второто изречение остава същото.

По същия начин трябва да се преработят членове 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 40, 41 и т.н.

Решително възразявам срещу членове 43, 46, 52 и 54, които са просто некрилата форма на популизъм и опит по конституционен път се търси намеса на държавното управление, а чрез него на една политическа групировка, тази, която ще има мнозинство в парламента, да упражнява влияние в обществото. Това Конституцията не трябва да позволява.

Например чл. 52, ал. 1: "Гражданите имат право на безплатно медицинско обслужване в държавните здравни заведения при предвидените в закона условия" е пълна безсмислица. Знаете много добре, че няма безплатна медицинска помощ. Този член практически ще блокира създаването на фонд "Обществено осигуряване". Всеки гражданин, всеки служител, всеки работник с осигурителни вноски заплаща евентуалното си лечение. Това, че в момента той няма да извади пари от джоба си, за да плати лечението, не означава, че получава безплатна медицинска помощ.

Възразявам срещу предлаганата редакция на чл. 44. Необходимо е само една алинея и тя трябва да гласи: "Бракът е свободен и доброволен съюз между мъжа и жената".

Всички останали забележки, за да не ви отегчавам, ще предам в писмен вид на Бюрото.

Моите сериозни възражения по отношение на Конституцията са в държавната структура. В проекта е приета схемата "парламентарна република с едно-

камарен парламент", избран чрез преки избори президент, тоест патоварен с определени пълномощия, двустепенна административна структура. Контролна система изобщо липсва. Някои могат да възразят, че такава контролна система те виждат в Конституционния съд. Но това е абсурд, господа.

Чл. 154 много точно определя компетенциите на Конституционния съд. Той е ефективен при условията на парламентарна република, тоест при президент, избран от Народното събрание.

В това отношение решително оспорвам възприетата схема. Има три възможни алтернативи:

Първо, президент, избран от преки избори. Тогава задължително - двукамарен парламент, като Горната камара - Сенатът ще упражнява именно тези контролни функции върху президентската и изпълнителната власт, а също и в редица случаи ще се произпаса и по законодателните актове на законодателното събрание. Правителство - с чисто изпълнителски функции и независима съдебна система.

Втора алтернатива - еднокамарен парламент, защото това е наша традиция. Но тогава - президент с предимно представителни функции, избран от самото събрание, правителство - подчинено на събранието и независима съдебна система. Тук в най-голяма степен се подчертава върховенството на парламента и се отговаря на предложения текст на чл. 1, че сме парламентарна република.

Лично аз предпочитам следната, трета алтернатива, която съчетава в себе си положителните страни на първите две. В чл. 94 да се въведе нова точка първа, като съществуващите едно и две станат съответно две и три. Текстът на новата точка едно да гласи: "Избира президент на Република България". Касае се въпросът, че Великото Народно събрание има пълномощията да избере президент на Република България.

В този вид, както е предложено избирането в Конституцията на Великото Народно събрание, големият смисъл на моето предложение се състои в следното. Остава в сила върховенството на парламента. А както се предвижда в чл. 93 избирането на допълнителни 200 души депутати, фактически ще се води и предизборната борба в полза на съответните кандидати за поста президент. Избраните 200 души, заедно с 200 народни представители образуват съвета на лекторите, които избират президента.

Подобна е системата в САЩ. Тук могат много точно да се изработват съответните механизми така, че да се изключат каквито и да било изненади. Това е моето официално предложение. Държа да бъде обстойно обсъдено в Комисията по изработване на проект за Конституция на България.

И накрая няколко думи върху символиката на страната. Когато още през миналата година на 23 юли внесох законопроект за изменение на чл. 139 на сега действащата Конституция, предложих кратък и ясен текст: "Гербът на Република България изобразява лъв". Този текст предложих първо, защото той дава богати възможности за търсене на най-различни възможни решения и второ, защото все пак имах предвид и предложението, което напоследък отново внесох във Великото Народно събрание - да се възприеме като герб рисункът по керамичната плочка от старозагорско, върху която е изобразено лъвче, готово за скок. Тази плочка се датира от времето на Първото българско царство, изображението е намерено тук, в нашето отечество, съдържа национални елементи. Това е връзката ни с миналото, това е продължението на нашата държавност от времето на създаването на нашата държава.

Но иска не забравяме също така, че колкото и да е красив старият български герб, той е много по-малко наш, български. Така че както някога сме преписали Търновската Конституция от Белгийската, така сме взаимодействали и техния герб. Дори и националният девиз: "Съединението прави силата", е превод от девиза на белгийския герб: "L' union fait la force".

И още две последни забележки.

Смятам за неправомерно в Конституцията да се фиксира седалището на столицата, тъй като при екстрени положения, не дай Боже, такива винаги могат да се предположат, една война, например, и столицата бъде окупирана, практически оставаме без държава. (*Оживление в залата*) Трябва да се създаде възможност за гъвкавост столицата да се пренася. Друга една възможност може да видите и просто при разрастване на столицата София в невъзможност да бъде повече град. Имаме този пример от държавата Бразилия, която пренесе столицата си другаде. Не трябва за такова нещо да се свиква Велико Народно събрание, за промяна на столицата на страната.

И накрая последната ми забележка се отнася до националния химн на страната. За мен ние имаме един-единствен национален химн, това е песента, която са пяли опълченците на Шипка и се казва: "Шуми Марица". Благодаря ви, дами и господа.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Благодаря ви, Господа народни представители, обявявам 30 минути почивка. В 18,15 часа започва следващото заседание.

По време на почивката Комисията по аграрната политика и реформите в селското стопанство ще се събере в Огледалната зала.

(*След почивката*)

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Давам думата на господи Илия Конев.

ИЛИЯ КОНЕВ: Многоуважаеми господин председателствувач, уважаеми колеги народни представители! Съвсем накратко искам да споделя някои виждания по един от основните и принципни въпроси на представения проект за Конституция, а именно конституция и национален въпрос. Преди това позволете ми да взема отношение към вече разисквания въпрос за българския, национален характер на този проект. Когато господин Петър Дертлиев изрази предварително своето съгласие с този проект, в кулоарите тръгна познатата българска приказка, че тази Конституция е повече преписана и по-малко съставена.

Въпросът, който трябва да бъде изяснен в случая, е доколко общността на такъв род документ с други конституции накръпява националното или, в случая, българското звучене на Конституцията. Когато съпоставих за себе си различни видове конституции, аз стигнах до убеждението, че българският характер на тази Конституция е ярко подчертан и в този смисъл се присъединявам към всички колеги, които застанаха на същото становище.

Едно от най-големите достойнства на тази Конституция, според мен, е в това, че в нея липсва каквато и да било злоупотреба именно с тези думи - отечество, България, националност, български народ и т.л., защото това са понятия, които ние носим в душевността и възпитанието си и ако те бъдат излишно споменавани в един такъв документ, може да се стигне до тяхното обезличаване. За голяма и всеобща радост на нас, народните представители, и на целия български народ до такава злоупотреба или до такова обезличаване на тези важни думи не се стига.

Конституциите са особен род документи и колкото повече в тях присъства общностно-демократичното, независимо дали става дума за сръбска, немска, френска, американска, гърцка или българска конституция, толкова повече се извисява значението на този основен документ за всяка една от страните.

Какво бих желал да споделя по основния въпрос - Конституция и национален въпрос, който беше засегнат и на днешното заседание от няколко колеги?

Според мен, без да бъде специално подчертаван, този национален въпрос обхваща всички дялове на Конституцията. Той проличава не само в преамбюла, не само в главата, която определя задълженията на Министерския съвет на бъдещото Народно събрание, не само когато се определят задълженията на президента, а и във всички други дялове на конституцията, тъй като широко погледнато, националното в една такава конституция е онова, с което тя определя правата и задълженията на гражданите, на народа. Особено място този

въпрос или този аспект, както и трябва да се очаква, получава в главата за правата на човека. Основният въпрос тук, според мен, е в отправната точка, от която трябва да тръгнем при изясняването на тези права. Моето мнение е, че в страни като България въпросът за правата на човека и специално за правата на етническите общности не е въпрос на една обикновена политика, не е въпрос на дипломатия, не е въпрос на хуманност и обикновен жест, а с неделима и съществена част от големия наш национален въпрос. И ако е така, мисля и съм убеден, че заслужават пълна подкрепа всички опези интеграционни понятия, които определят правата и задълженията на гражданите в тази наша република.

Второто изходно начало, което приемам за ръководно в случая, е това дали една конституция, която определя правата на етническите общности или, по-широко - правата на човека - трябва да взема под внимание случили се неблагоприятия и трагедии, злоупотреби със закона в близкото минало. Мисля, че това ще бъде една погрешна стъпка, която няма да ни доведе до такива текстове, които ще отговарят именно на правата на етническите общности и на правата на човека в нашата страна. Наскоро след освобождението на България от петвековно робство, когато се приема и гласува Търновската конституция, тази, пред която не само сега, но и в миналото сме се прекланяли, в нея няма нищо помен от това, че отношението към Турция и към етническите общности в България трябва да се определя от това, че ние сме били пет века под робство. Когато сме имали злополучни конфликти със съседни и други страни, никога в Конституцията не са внесени правила, които да изискват специални гаранции, че това нещо няма да се случи. Смятам, че такива разделителни текстове не допринасят за общото хуманистично и демократично звучене на Конституцията, поради което смятам, че не трябва да намират място в окончателния текст на Конституцията, която сега най-общо обсъждаме, а след известно време ще премаме текст по текст.

Какво в случая ме занимава?

Отнасям се с голямо уважение към тези съображения, които господин Бахнев и колегите от Движението за права и свободи изнасят, обръщайки непрекъснато внимание на различните международни споразумения и харти, в които се третира този въпрос. Но, господин Бахнев, много моля Вас, Вашите колеги и всички паролни представители в случая да се проникнем от убеждението, че ние гласуваме Конституцията на един демократичен народ, който в цялото свое съществуване и особено през последните два века никога не се е отнасял враждебно към когото и да било и ако има престъпление спрямо Конституцията и спрямо демократичния дух на този народ, а такова престъпление

помним и знаем от близкото минало, не отнасяйте това към народа, а към онези, които са извършили това престъпление. Ето защо всички тези текстове, които вие предлагате да се впишат допълнително като някаква гаранция, повярайте ми, те не звучат по-силно от писаните в този проект текстове, че всички сме равни пред закона, че всички се раждаме с еднакви права, че всички имаме еднакви задължения и тази демократична Конституция, която сега изграждаме, ще се отнася равноправно към всички граждани, независимо от това каква религия изповядват или с каква етническа принадлежност са те. Когато към края на 1989 г. българският народ беше разделен на тюркоговорящи и български говорящи, това беше една много тежка разделителна граница, която се наложи под влиянието на онези събития, на опази атмосфера, която господствуваше непосредствено след 10 ноември - датата, която отбеляза прехода към дневното време. Но оттогава изминаха почти две години, всички ние се оглеждаме непрекъснато и към миналото си, осъдихме достатъчно категорично това, което се беше случило и смятам, че включването на нови разграничителни термини, текстове или понятия няма да доведе до единството на този народ. Много се зарадвах, когато вчера или онзи ден прочетох, че господин Доган е казал приблизително така: "Независимо от това дали ние сме турци или не - всички сме чада на България!"

А щом всички сме чада на България - тогава нека да приемем единния закон с неговите единни текстове и пожелания. Всяко друго разграничаване е против демократичния дух на Конституцията и против онова единство, за което всички ние тук сме изпратени да воюваме с възможностите си като народни представители и да го защитаваме. Ето защо, предварително искам да заявя, че ще подкрепя и ще гласувам, разбира се с известни изменения, които ще се паложат, тези интеграционни текстове, вписани в съответните части на Конституцията, които не предвиждат каквато и да била привилегия или няма да породят каквато и да била привилегия за когото и да било, а настояват или поставят ударението върху това, че всички сме равноправни пред законите като равноправни граждани на Република България.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Давам думата на господин Георги Иванов Крумов.

ГЕОРГИ ИВАНОВ (40. Едномаплатен Шуменски избирателен район): Уважаемо председателство, уважаеми народни представители! Ще се опитам сега, в първото си изказване за Конституцията, да ангажирам вниманието ви само по два въпроса, които се свързват с Конституцията, или към които Конституцията би следвало да има и тя има някакво определено отношение. Но струва ми се, че то трябва да се допълни и доизясни.

И тъй, продължителното и прекъснато напоследък разглеждане и загрижено дискутиране по "Основните начала", залегнали в глава I на проекта за Конституцията, като че ли смущаваше някои депутати. По мое мнение, това не биваше да смущава никого, защото да бъде така е съвсем естествено и напълно нормално. Нещо повече, бих казал, че то е и задължително, а е нормално и задължително, тъй като "Основните начала" в една Конституция са главният момент или би трябвало да бъдат главният момент, който ще определи съдържанието на самата Конституция. И това е така, защото нали още от съдържанието на "Основните начала" се вижда, или би следвало да се вижда, каква ще бъде формата на държавата, какви ще бъдат характеристиките на тази форма.

За мен, а вярвам и за всички тук не е без значение, дали България ще бъде конституционно определена като парламентарна република или като демократична парламентарна република. Вижте, съществували са не една и не две парламентарни републики, които са се изявявали като не по-малко деспотични от едни или други деспотични монархии, въпреки подчертания им парламентаризъм. Някои от тях, както знаете, се наричаха националсоциалистически или още как, а имаше време, когато някои продължаваха, въпреки необоснованите репресии, да се наричат съветски, народнодемократически, а дори и социалистически републики, но това не им пречеше да бъдат даже по-деспотични и тиранични от една или друга деспотично-тиранична монархия. Като разбрах доста рано защо се случи така и като държа това да не се случва, аз бих настоявал още в чл. 1 на Конституцията, както това изразиха и други изказали се, да намери място определението "демократична". А именно - "България е демократична парламентарна република". Държа на това определение, защото вече подсказах колко не всяка парламентарна република е демократична. А както се вижда ние всички държим нашата парламентарна република да бъде истински демократична.

Ето защо такова едно определение още в чл. 1 на Конституцията ще дойде да подсказва не, а да предизвика паличието на единна, демократична, социална, правова и прочие характеристика на парламентарната форма на републиканската държава. На такава републиканска държава, която непременно ще се основава най-напред върху демокрацията и благодарение на нея като предварително условие ще се основава върху свободата, справедливостта, хуманизма, равенството и прочие други ценностни категории.

Казвам - най-после, защото не ценностните категории са предварително условие за въвеждането на демокрацията, а тъкмо обратното - демокрацията е предварителното условие за наличието на всички други ценностни кате-

гории. Тя е, ако си послужим със старата позната аналогия, че революциите са локомотиви на историята, тя - демокрацията, е локомотив едва ли не на всичко - на свободата, на социалната справедливост, на хуманизма, на равенството и пр. Тя е ако щете и нещо друго. Но много социалисти и преди не разбраха, че тя е локомотив на социализма като система на ценности, а не както десетилетия ни се внушаваше - чрез социализмът към по-нататъшно развитие на демокрацията. Това беше глупост и то глупост бих казал на "ента" степен. Когато следваше да бъде тъкмо наопаки - чрез демокрацията, най-напред, към всичко друго. Но на опези тогава изглежда и през ум не им минаваше, че демокрацията е една - или я има, или я няма. А десетилетия се бръщолевеше за някакво развиване на демокрацията.

Сега вече за всички е ясно, че когато става дума за развиване на демокрацията, то значи, че се говори за някаква ограничена, и то в най-добрия случай ограничена демокрация. Но какво друго може да означава ограничена демокрация, ако не липса, ако не отсъствие на демокрация.

Ето защо, ако всички тук сме действителни и честни борци за демократична, социална и правова държава, която както се визири в чл. 4 да гарантира живота, достойнството и правата на личността и свободното развитие на гражданите и на гражданското общество, тогава следва да бъдем единодушни в настояването си още в чл. 1 на Конституцията да намери място категоричното определение "демократична". И когато това конституционно определение получава пълно покритие чрез реализацията и материализацията си в практически по същество обществен живот, а общественият живот е винаги практически по същество - само тогава ще намери оправдание визирият в ал. 2 на чл. 1 лаконичен текст: "Цялата власт произтича от народа" и прочие. Иначе той не ще бъде нищо друго, освен гола фраза, какъвто е бил винаги в конституциите на недемократическите, деспотични парламентарни републики, какъвто беше доскоро и при нас. Изобщо без това пълно покритие на конституционната постановка с практиката на живота едва ли би могъл да намери каквото и да било оправдание и визирият в ал. 3 на чл. 1 текст за "народния суверенитет". Защо? Защото без това покритие винаги ще се намери, ще изплува на повърхността такава част от народа, както е казано в проекта, такава политическа партия или друга организация, държавна институция или отделна личност, която ще може да присвоява осъществяването на народния суверенитет. Ако изобщо при това положение би могло да се мисли за някакво осъществяване.

Искам да засегна нещо друго и моля за внимание. То се отнася до местното самоуправление. Понеже се спомена вече за произтичането на цялата власт от народа и за народния суверенитет, и понеже във всички по-сериозни проек-

ти се говори за самоуправлението като форма на политическата система, за единната и неделимата република, в която ще се гарантира и насърчава развитието на местното самоуправление, бих желал да подчертая, че още тук, че още в "Основни начала" на глава I ще трябва да се визират конституционното утвърждаване и узаконяването на демократичното самоуправление. Време е, господа, време е най-сериозно да помислим и заговорим за онова действително и истинско демократично самоуправление, което не само да започва и да завършва с общинското, а да се създаде възможност като започва с него, да завърши с националната, бих казал, камара на самоуправление. Става дума за осъществяването най-сетне на същинското и действителното демократично самоуправленско народовластие, когато всъщност и завинаги се създава възможност самият народ със собствената си персона да излезе на сцената и да действва на основание на собствената си суверенна власт. Това вече е нещо друго. Защото това вече не е "власт за", а "власт на народа". А разликата между "власт за" и "власт на народа" е от земята до небето. Всяка друга тясно партийна или коалиционно-партийна власт е в най-добрия случай "власт за народа" или "чрез народа".

Но аз питам, господа народни представители, коя "власт за народа" не се явява повече или по-малко, под една или друга форма като "власт над народа". Истинското демократично самоуправленско народовластие се отличава от всяка тясно партийна "власт за народа", в това число то се отличава и от онова, бих казал, антисоциалистическо, а оттам и антинародно, онова както е казано комунистическо - сталинско всевластие, което беше главната причина, трябва да признаем това, за тоталитарната, а бих казал и архитоталитарната система у нас и не само у нас.

Така че, ако говорим за необходимостта от истинска, цялостна и действителна "свобода на народа", трябва да сме сигурни, че тя е невъзможна без обезпечаването на истинска, цялостна и действителна "власт на народа", без обезпечаването на истинско демократично самоуправленско народовластие. А как ще дойде това обезпечаване, ако не именно чрез основния закон, чрез Конституцията на страната. Тъкмо за това следва да настояваме още в първа глава да го има това конституционно утвърждаване и узаконяване на онова самоуправленско народовластие, което да бъде несменяемо и неделимо - с никого неделимо. Властта на народа е неделима с никого, защото народът е един и той не може да бъде заменен с друг. Да! Неделимо и несменяемо, защото при една действителна власт на народа сменяеми могат да бъдат само длъжностните лица. Те могат, представени от отделните партии, те могат и те трябва да бъдат избирани, отзовавани по всяко време и контролирани, но не чиновничес-

ки, а от организиран в господстваща сила, в най-общия смисъл, трудов народ.

Вярвам, че ще се съгласите, че това е наистина най-добрата власт. А тя е най-добрата дори и само заради това, че рано или късно ще направи себе си излишна. Умен е бил старикът Хумболт, като е прозрял пръв тази проста истина. Сега наистина ние се нуждаем именно от такава власт, която трябва в Конституцията чрез узаконяване на народовластието постепенно да осигури. Нуждаем се от такава политическа система, такава власт, която буквално ще раздели силите на всички, защото ще бъде система и власт на всички. Били ли сме тъй улеснени и толкова близко до нейното създаване? Никога! Да се разминем с нея сега или след време по някакви свтени съображения или по недоглеждане, или поради властолюбие, значи да ни липсва въображение за последствията. Необходимо е да изринем от себе си всяко съмнение в готовността и способността на народа да премине към истинско и цялостно самоуправление. Ето я възможността, когато той ще се изяви най-сетне като същински субект, субект на управлението. Нещо, с което така много се спекулираше до неотдавна.

И тъй, цялостното самоуправленско народовластие е категорична повеля на нашето време. Тяснопартийната или коалиционнопартийната власт за народа е вече отживял или в скоро време ще бъде отживял и криещ архаизъм.

В заключение ще кажа, че само при едно здраво конституционно узаконяване на цялостното демократическо самоуправленско народовластие са възможни най-благоприятните условия за създаване на толкова мечтаното от нас истински, от всички мечтано и желано истинско гражданско общество. Такова общество, при което, както и друг път съм казвал от тази трибуна, не държава-та ще стои над обществото, а то, обществото, ще стои над държавата. Такова общество, при което не партиите ще се стремят да властвуват над него, а само ще се надпреварват да му служат чрез своите представители като отговорни служители на властта на народа. Ще се надпреварват да му служат, преодолявайки веднъж и завинаги междупартийните котерийни борби и стремежи за власт. А това ще е вече една действително голяма, никога ненаправена крачка напред в цялото развитие на обществото. Това ще бъде триумфална победа на народа.

Ето защо в това толкова важно за страната ни време е необходима от наша страна всекидневната проява на много и на здрав разум, защото както е известно, само разумът може да създава задължителни и трайни закони. Още повече сега, когато създаваме новата Конституция с евентуалните залегнали в нея законни положения за самоуправленско народовластие.

И накрая, още нещо за свободата. Ние тук, които оставаме в парламента, за да създадем преди всичко Конституцията на България, следва да сме пропити от стремежа да създадем такава конституция, в която никога и никъде да не се поставя под въпрос която и да било форма на свободата. Тъкмо това ни задължава да не забравяме мъдрата мисъл, че формите на свободата се обуславят една от друга, както органите в човешкото тяло. И всеки път, когато се поставя под въпрос една само форма на свободата, се поставя под въпрос свободата въобще.

И за да се спаси обществото от неизвестността да се поставя под въпрос една или друга форма на свободата, е възможно само и единствено в условията на действително самоуправляващо народновластие, сиреч в условията на една не вече власт за народа, а власт на народа.

Уверявам ви, това е новото, господа народни представители! Това е голямото и реалното. Това е, ако щете, уникалното!

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата господин Пламен Вълканов.

ПЛАМЕН ВЪЛКАНОВ: Уважаеми господин председателстващ, госпожи и господа народни представители! Аз като млад човек съм особено развълнуван в този момент, защото като юрист считам, че в живота на един юрист могат да се появят няколко големи възможности. И една от тези е да участвам в приемането на конституцията на собствената си родина. Затова ще си позволя да изкажа моето скромно мнение в първото четене по проекта за новата Конституция.

Бих искал предварително да изкажа моето професионално уважение към всички колеги от Комисията за изработване на проект за Конституция на Република България, които положиха през тези месеци един огромен труд, за да направят един преглед на световния опит за създаване на конституции, както и да прегледат традициите в нашето законодателство и нашия конституционен опит и от множеството проекти да ни предложат една, бих казал по мое мнение, добра основа за обсъждане при първия прочит на проекта за Конституция.

Що се отнася до конкретните ми бележки, аз ще започна с "Основните начала". Така например споделям изцяло изключително новия и добрия принцип за непосредственото действие на конституционните норми. За мен това е едно ново достижение на нашата конституционна практика, защото ще се престане вече за всеки конституционен текст да се създават специални закони, а след тези закони - правилници, наредби, инструкции за тяхното приложение и т.н. Тоест ще се съкъса с един порочен принцип за издаване на множество нормативни актове, при положение, че ние въвеждаме принципа на непосредствено-

то действие на конституционните текстове. Аз вярвам, че народните представители ще съзрат в този принцип неговата обективна необходимост и неговата новост и ще го подкрепят изцяло.

Преминавайки по-нататък при първия прочит, аз ще се спра на правото на собственик върху земята, което се третира в двата варианта, дадени в проекта по чл. 21. Изцяло подкрепям първия вариант, според който е недопустимо чуждестранни граждани и чуждестранни юридически лица да придобиват право на собственост върху земя. Тъй като обратното би значило, че придобиването на право на собственост върху земя от такива лица ще значи придобиване на собственост върху територията на България. Аз не бих се съгласил с такъв принцип. Затова възприемам и предложения първи вариант.

Връщайки се малко назад към чл. 17, където е, бих казал регламентарен най-общо принципът за правото на собственост, ще кажа, че има една неяснота, която дава чрез втората редакция неприкосновеност на частната собственост и създава илюзията за прикосновеност на останалата форма на собственост. Би следвало тази неяснота да бъде отстранена, като се поставят всички форми на собственост на равноправно положение. Иначе би означавало, че някои от формите на собственост имат приоритетно положение. Ако това е нашето желание, ние ще трябва изрично да го подчертаем. Но ако желаем да създадем равноправие между отделните форми на собственост от гледнище на тези критерии, които са заложени в този текст, струва ми се, че тази неяснота би следвало да бъде избегната.

Бих искал съвсем накратко, с две думи да се спра на текста за смъртното наказание. Лично аз като практикуващ юрист и съдия смятам, че свободата на личността започва оттам, където за него се установяват несъмненото и неприкосновеното му право на живот. Възниква логичният въпрос, върху който вече столетия наред се спори. Една Франция, където ужасяващият инструмент на д-р Гилотен се прилагаше почти до края на 70-те години, получи една възможност и я използва, и премахна смъртното наказание. Нашият парламент даде да се разбере в предходните месеци, че той има известно становище по този въпрос, тъй като наложи мораториум върху смъртното наказание. Ако ние решим да отидем по-нататък, трябва задълбочено да дебатираме този въпрос, защото ренаването му е от съществено значение за полагане на един основен конституционен принцип, на един принцип в нашата държава - дали обществото има правото да лиши някои от своите членове или отделни членове при извършване, макар и на изключително тежки престъпления, на едно от основните им права - правото на живот. Лично аз смятам, че смъртното наказание е време вече - в края на XX век - да отпадне от гамата наказания, които са пред-

видени от нас. Разбира се, това е едно персонално мнение, което може да бъде оспорено, защото другото мнение също има своите аргументи.

В чл. 29, ал. 4, мисля, че следва да се промени моментът, от който гражданът има право на защита. Аз мисля, че става въпрос по-скоро за печатна грешка, отколкото за идейна грешка. Мисля, че моментът трябва да бъде малко по-предходен - не от предявяване на обвинението, а от повдигане на обвинението. Предявяване на обвинението е един различен момент от повдигане на обвинението, между който стоят поредица от процесуални действия, които биха могли да бъдат извършени по схемата, както е предвидено по-нататък в главите за държавното устройство, съдиите и следователите, а гражданите несъмнено се нуждаят от право на своя защита. Смятам, че този момент трябва да бъде от повдигане на обвинението.

От глава трета до глава девета, включително, е предвидено, най-общо казано, държавното устройство на бъдещата ни република. Именно тук, в отделните глави, където е предвидено устройството на различните държавни органи, стои големият въпрос за равновесието на властите. Безспорно трябва да се отчете заслуженото и с уважение да се каже, че Комисията за изработване на проект за Конституция, предлагайки ни този проект, дава разрешение на този въпрос. Дали той обаче е достатъчно убедително решен може да ни отговори само въпросът за устройството на президентската институция, появата на новата фигура на Конституционния съд, както и балансът между отделните юрисически власти - законодателната, изпълнителната и съдебната власт. Несъмнено даденото разрешение е чисто българско, както каза колегата Корнезов в неговото изказване. На мен ми се струва, че що се отнася до конструкцията на съдебната власт - би могла да бъде споделена само основната идея - съдебната власт да бъде изградена в една единна система и това всъщност е възприятие на така наречената "романска система". Но отгук нататък ние се изправяме пред един много важен принцип. Обособявайки съдебната власт в единна система, ще се опре ли тя на трите стълба на тази власт - съда, прокуратурата и следствието, които сами по себе си, като три стълба, имат твърде специфични задачи? В нашия проект ми се струва, че има известно размишаване във функциите, тъй като така дадена прокуратурата изцяло е под шапката на съдебната власт, както и съдиите, и следователите. И аз се питам - ще стигне ли тази "шапка" за три глави? На този въпрос трябва да бъде отговорено категорично и ясно. Аз мисля, че освен заложения принцип и даденото право по-нататък в устройствените закони да бъде доразвита тази идея, то принципът би могъл да бъде и конкретизиран, имайки предвид именно особеностите на тези три стълба. Така, както съдът е очертан достатъчно прецизно и добре в различните му

инстанции и степени, то така трябва да бъде очертана и прокуратурата, а съответно и следствието, за да можем именно на основата на тези три стълба да си представим ясната конструкция на единната съдебна власт.

Бих искал да кажа няколко думи и по Глава осма за местното самоуправление. В доклада на господин Гиньо Ганев беше само маркирано, ако мога така да се изразя, или дадено съвсем повърхностно, достатъчно вероятно, богатите аргументи, които са били възприети от Комисията за изработване на проект за Конституция за формиране на двустепенното равнище на териториалното устройство в нашата страна. Не е тайна за колегите - народни представители от моята фракция и колегите, с които работихме в Комисията за административно-териториално устройство и местните държавни органи, че аз съм привърженик на тристепенната структура. Защо това е така? Защото при дадената двустепенна структура не можем да се ръководим само от изложените в доклада съображения за съобразност на малката територия, от една страна, и за нестене на средства на държавата. По същество тази двустепенна система предполага достатъчно големи структури както на областите, така и на общините, които ще се самоуправляват. Господин Стайнов в своето изказване днес даде достатъчно обилни и солидни аргументи, които аз не бих искал да повтарям, но ще прибавя само един. При сегашното мнение на населението, аз си позволявам да кажа, че това е така, тъй като комисията извърши едно много задълбочено проучване, очевидно се очертава един много голям брой на общини, тъй като преди всички волята ще е на населението. Питам се тогава, когато тези малки общини ще имат да решават редица въпроси, които няма да бъдат в техните възможности - държавата няма ли да иземе част от самоуправлението и да го упражнява във вид на държавни функции на шиво области? Няма ли да се наложи създаването макар и на свободни конструкции, чрез сдружения на самите общини за решаване на различни въпроси, които те не биха могли самостоятелно да решават, а ще трябва да ги решават в рамките на две или повече общини. Очевидно е, че този въпрос трябва да бъде окончателно изяснен, затова аз предлагам алтернативно предложение: административно-териториалното устройство да бъде тристепенно - общини, околии и области. Вашата е крайната дума да решите кой от тези варианти да си изберем.

Накрая бих искал да кажа само две думи за Конституционния съд - новата фигура в нашия проект за Конституция. Струва ми се, че така дадената конструкция би могла да бъде обогатена, като се възприемем предложената идея от колегата Янаки Стоилов. Той предложи ротативния принцип на съдиите в Конституционния съд. Така например, на три години би могъл да се подновява съставът на този Конституционен съд, като се променя на всеки три години една

трета от състава на този съд, което ще даде повече мобилност на съдиите и ще даде възможност в него да участвуват именно онези специалисти - юристи, които биха могли да изпълняват с един по-висок капацитет от знания възложени-те им тежки функции.

В заключение бих искал още веднъж да изкажа своето професионално уважение към колегите от Комисията за изработване на проект за Конституция и да им благодаря за добрата основа в проекта, който са ни представили. Благодаря за вниманието. *(Ръкопляскания)*

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата господин Недялков.

МЕТОДИ НЕДЯЛКОВ: Повече от една седмица, уважаеми дами и господа народни представители, ние имаме, както и всички граждани имат в ръцете си проекта за Конституция на България. Този проект следва да бъде основата за създаването и приемането на основния закон на държавата ни. Надявам се, че всички, които се намират в тази зала - залата на националния парламент, съзнават огромната отговорност, която ще поемат към бъдещето на нацията, когато ще сложат подписите си под текста на новата Конституция.

Считам, че проектът не е резултат на политическо противоборство и съответни компромиси, а е резултат на безспорни исторически необходимиости. Ето защо, той е добър. Но всяка конкретна идея в него, всяка норма, всяка дума трябва да се обсъдят. Необходимо е да се вземат предвид и оценките дори и на отделни граждани, за да сме сигурни, че Конституцията ще бъде продукт на национално съгласие и основа, върху която ще се изграждат демократичните обществени взаимоотношения в името на националното преусявяване.

Днес широко битува становището, че ние - депутатите от Съюза на демократичните сили, сме изпратени тук не за да приемем нова Конституция, а за да сменим комунистическата тоталитарна система. Доколкото ми е известно, начините за смяна на една обществена система или държавно устройство са два: Първият е чрез танковете на някоя държава X, зад които да вървят пашенци, препасани с патрондаши. Вторият е чрез смяна на основния закон на държавата, наречен Конституция. Това следва да стане в националния парламент и аз мисля, че аз затова съм тук. Това ще рече, че съм убеден привърженик на втория начин. Такъв съм, защото се съобразявам с летоброенето, сиреч, отчитам, че сме в края на XX век и защото се съобразявам с географското положение на страната ни, сиреч, отчитам, че се намираме върху географската карта на Европа.

Сега конкретно относно проекта за Конституция. Поддържам определените на държавата ни като социална държава. Бих желал да се предпазим от навивно смешната аналогия между думите "социализъм" и "социален" така, както мисля, че никой не бърка понятията "национализъм" и "национален". Днес нито една политическа организация или партия не може да се надява на обществена подкрепа, ако не притежава ясна социална програма.

Дами и господа, аз съм републиканец по убеждение и то дори само заради това, че латинското понятие "Res publica", преведено на гръцки, звучи като "демократия", а на български се казва - народовластие. Народовластието е основен принцип в политическата програма на организацията, на която принадлежа. Това е почти едновековната специфично българска партия - Български земеделски народен съюз. Освен това, не приемам наследствената държавна власт. Но, след като желаем една истински демократична Конституция, мисля, че не би трябвало да лишим чрез нея гражданите, които вярват в необходимостта от монархическа държавна система, да разпространяват и търсят организирана съмишленост на свои идеи. Принципът на плурализма ни задължава за това.

Уважаеми народни представители! За повече от 9 месеца Великото Народно събрание не прие нито един закон, който да урежда основни права на човека в Република България. Продължава да действа законът за вероизповеданията от 1949 г., въпреки пълното му несъответствие с международните стандарти в тази област и въпреки внесения от много време проект за нов закон за вероизповеданията, изработен от Комисията по правата на човека и националния въпрос. Седем месеца минаха от внасянето на проект за закон за обезщетяването на пострадалите от репресии лица, внесен от същата комисия, който и до този момент не е разгледан от Законодателната комисия. Близо 2 месеца изминаха от внасянето на проекта за закон за бежанците, чиято цел е след неговото приемане да бъде запълнена празнота в нашето право. В своето изказване аз искам да разгледам две глави от Конституцията - "Основни начала" и "Основни права и задължения на гражданите".

Първо, искам да отбележа, че в главата "Основни начала" са формулирани и някои от основните права, което от систематична гледна точка намирам за неправилно. Наред с това някои от разпоредбите на тези глави следва да намерят своето място в съответните закони, като например ал. 2 на чл. 24, чийто текст следва да бъде в закона за българското гражданство.

Продължавайки нататък по текстовете на посочените глави, искам да направя следните предложения за изменения и нови редакции:

Предлагам в чл. 3 второто изречение да отпадне. Трудно би било формулирането на понятието "публични отношения", имайки предвид разпоредбата, по силата на която Конституцията ще се прилага непосредствено. Това би създавало непреодолими проблеми. Предлагам редакцията на второто изречение на чл. 3 да добие следния вид: "Актовете на съдилищата и държавната администрация се издават на този език." Става въпрос за официалния български език. Предлагам ал. 5 на чл. 5 в своето второ изречение да придобие следния вид: "Те имат предимство пред нормите на вътрешното законодателство и създават непосредствено права и задължения за българските граждани." Така наистина нормите на международното право ще станат част от вътрешното право на Република България.

Считам, че конституционното и законодателното гарантиране на индивидуалните етнокултури и религиозни права на българските граждани изключва необходимостта от създаване на политически партии на верска основа. (*Единични ръкопляскания*) Одобрявам съдържанието на ал. 4 от чл. 11, който не допуска етнически и верски партии.

Приключвайки с глава първа, искам да направя още две предложения. Вярвам, ще се съгласите с мен, че ядрената енергия като такава не може да бъде собственост на държавата, така както предвижда чл. 18, ал. 1 от проекта. Текстът трябва да се прецизира, като се предвиди, че такава собственост са ресурсите и инсталациите за производството ѝ. В същия текст трябва да се конкретизира понятието "води и крайбрежната плажна ивица". Подкрепям втория вариант на чл. 21 като по-действен.

По мое мнение главата "Основни права и задължения на гражданите" трябва за започва с прокламирането на едно основно право на човека, което не подлежи на никакви ограничения и е в основата за съществуването на всички останали права. Говоря за правото на всеки от момента на своето раждане да бъде субект на права и задължения. Правото да бъде признат за правоспособен, така както Международният пакт за гражданските и политическите права го провъзгласява, трябва да намери място в повата българска Конституция.

Досега чух само две мнения относно вариантите за ал. 2 на чл. 27 на проекта. Става въпрос за конституционното регламентиране на смъртното наказание. Знаем, че въпросът е изключително дискуссионен. Знаем, че не съществува обществен консенсус по този въпрос. Но мисля, че в този случай законодателството трябва да предхожда негативното обществено мнение. Аз подкрепям вариант първи на ал. 2. Подкрепям текста "Смъртното наказание не се допуска." Аргументите за това подробно изложих преди около 2 месеца в еже-

седмичното издание за политика, информация и коментари "ПИК". Сега съвсем накратко, схематично ще се спра на някои основни аргументи.

Първо, смъртното наказание противоречи на основното човешко право, провъзгласено във Всеобщата декларация за правата на човека на ООН от 1948 г., а именно правото на живот.

Второ, не съществуват данни за възпиращо действие на смъртното наказание по отношение на ръста на престъпност.

Трето, смъртното наказание е средство за елиминиране на виновни и политически противници. Нашата история е изпълнена с такива примери.

Четвърто, всяка съдебна грешка е поправима, с изключение на една - тази, която е довела до смъртна присъда.

Пето, относно справедливия и емоционалния мотив за възмездие, когато е извършено особено тежко престъпление, трябва да се знае, че цялата история на борбата на човешкото общество за въвеждане на правов ред в своята държава представлява борба за това да бъде изключена идеята за отмъщение от нормите на обществения живот и законите на страната.

Шесто, за сведение бих казал за тези, които не са информирани, че до преди две години всички европейски страни, с изключение на тези от така наречената "социалистическа общност" и Турция, законодателно или фактически бяха отменили смъртното наказание. Към днешна дата от тези страни, в които все още съществува смъртното наказание, са останали само четири. Това са Съветският съюз, Полша, Албания и Турция. За наша чест в нашата страна, макар и нерешено законодателно, действа мораториумът, приет от Велико Народно събрание, мораториумът за неизпълнение на смъртни присъди.

Господа, в началото започнах изказването си като споменах, че Комисията по правата на човека и националния въпрос от немалко време е внесла във Великото Народно събрание проект за закон за бежанците, който е в съответствие с Конвенцията за бежанците и Нюйоркския допълнителен протокол към нея от 1967 г. Нашият проект в предходните разпоредби предвижда да бъде отменен Указ N 250 за правото на убежище като акт, който не е съобразен с международните стандарти по правата на човека. Говоря за това, защото текстът на чл. 26, ал. 2 от проекта за новата българска Конституция възприема стария подход за даване право на убежище. Забележете, такова право не се дава само за политическа дейност или в защита на международно признати права и свободи. Конвенцията за бежанците, която е международният договор, уреждащ тези отношения, определя много точно кръга на основанията за предоставяне

на този статут. Редакцията на текста трябва строго да се придържа към посочените в нея основания.

Уважаеми народни представители! В проекта за Конституция чл. 29, ал. 4 ни предлага текст, по силата на който обвиняемият в Република България ще има право на адвокатска защита само от момента на предявяване на обвинението, или ако е задържан под стража - от момента на задържането. В подкрепа на преждеговорицията ще довърля и следното: Международният пакт за гражданските и политическите права господата, не прави никакви разлика дали срещу даден гражданин е образувано предварително производство за престъпление, наказуемост лишаване от свобода повече или по-малко от пет години. Ако в Конституционната комисия се патежали аргументите, че ако се допусне адвокатска защита без тези ограничения, на следствието ще му бъде трудно да работи, аз мисля, че ние не правим нова Конституция.

Предлагам текстът на ал. 4 на чл. 29 да дава възможност за адвокатска защита още от момента на съприкосновяване на гражданина с органите на предварителното производство. Така, както изискват международните стандарти по правата на човека.

Буди недоумение и редакцията на чл. 31, ал. 2. Така, както е формулирана тя, достатъчно ще бъде, ако под някаква форма се доведе до знанието на гражданина, че той е или ще бъде следен, фотографиран, филмиран или подложен на други подобни действия, за да бъдат осъществени те. Формулировката, предлагам да предвижда, това да се осъществява само с негово съгласие. Противното би било нарушаване на правото на лична неприкосновеност.

По-нататък чл. 34, ал. 1 - трябва да добие такава редакция, която да съответства на чл. 12 от Международния пакт за гражданските и политическите права и да съответствува на идеята и основанията, такива каквито по ваша воля, те станаха след предложението на Комисията по правата на човека и националния въпрос за изменения на Закона за задграничните паспорти.

Недоумявам какво е наказало съставителите на проекта да възпроизведат в чл. 35 от него текст от сега действащата българска Конституция, уреждащ възможността гражданите от небългарски произход да изучават и ползват и своя език наред с българския от небългарския. Вярвам, всички вие добре си спомняте дебатите и решението, което приехме ние, депутатите от Седмото Велико Народно събрание, по силата на което гражданите от небългарски произход ще могат да изучават наред с българския и своя език в държавните учебни заведения наред с това искам да обърна внимание и на формулировката на чл. 35, ал. 1. Той прокламира като основно право на българските граждани изучаването и ползуването на българския език. Предлагам ал. 1 да отпадне. Тек-

сът да се състои само от ал.2, която да се обедини с текста на ал. 3 и да добие следната редакция: "Гражданите от небългарски произход освен задължителното изучаване на българския език имат право да изучават и своя език в държавните учебни заведения".

Предлагам чл. 36 да се обедини с чл. 13, като систематичното му място на текста бъде в главата за правата на гражданите.

Накрай, предлагам формулировката "Единството на нацията" на чл. 42, ал. 2 да отпадне и текстът да бъде изцяло съобразен с чл. 22 от Международния пакт за гражданските и политическите права.

Господа депутати, ако запазим този термин от ал. 2, това означава да излезем извън кръга на основанията, които този пакт предвижда, а България е страна по него от 1976 година. Много важен е текстът на чл. 56 от проекта. Така редактирана ал. 2 на този текст е в противоречие с ал. 3 и говори за неразбиране на систематиката и процедурата, предвидени в Международната харта за правата на човека за ограничаване на някои права. Ето защо предлагам ал. 2 да отпадне, като наред с това ал. 3 след думите "отделни права на гражданите" да се добави изразът "само доколкото положението го изисква" и наред с това да бъде добавено като изключение от това правило текстът на чл. 31.

Накрай предлагам в текста на чл. 58 да се предвиди възможността за алтернативна военна служба без оръжие. Това е наше задължение, произхождащо от ратифицирането на Международния пакт за граждански и политически права.

Господа, аз ще съкратя своите предложения по текстовете, които вече бяха направени и ще предоставя на Бюрото на Великото Народно събрание в писмен вид направените от мен предложения.

Уважаеми народни представители, аз завърших своето изказване, благодаря за вниманието.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Господин Богдан Атанасов.

БОГДАН АТАНАСОВ: Уважаемо председателство, уважаеми народни представители! Този конституционен текст, според мен, не е добър. На първо място стилово. В него няма единство. Няма звучеността на някои други конституции. Стендал например е казал: Стилът, по стила ще познаеш човека. И наистина тук стилът е стилът на речника на АОНСУ или на учебника по научен комунизъм. Твърде много от нашите юристи са, от сегашното поколение, са облъчени от марксистическо мислене и марксистическа фразеология.

Друго - проектът е претрупан. В него има твърде много членове, които приличат на учебнически дефиниции и са абсолютно излишни. Такъв например

е чл. 10. "Въоръжените сили - цитирам - гарантират суверенитета и независимостта на страната, защитават нейната териториална цялост". Кое дете не знае това нещо? Какво помагаме ние на Конституцията с този текст? Някой беше казал, че това цяло да помогне срещу евентуален преврат. Прочитани го и тези, които решават да правят преврата, са блокирани - елементарна работа.

Чл. 11 - за партиите. Вижте каква дефиниция - "Партиите съдействат за формиране на политическата воля на народа". По-нататък ни ги обясняват. "Те могат да се създават свободно като вътрешната им организация, трябва да съответства на демократични принципи". Това по-скоро е въпрос на устав, а не текст от Конституцията. И пр, и пр. Как се образува, как се прекратява партията, при какви условия трябва да действа и че това се урежда със закон. Именно закон трябва да уреди това положение, а не да се фиксира в Конституцията.

По същия начин се обяснява и сдружението какво е, синдикатът какво е, че трябва също да бъде на демократични принципи, че синдикатите не могат да поставят политически цели.

Питам ви аз къде в света синдикатите имат единствено икономически цели? И вие когато бяхте в опозиция, господа комунисти, в нашата история и в световната история не използвахте ли именно синдикатите за политически цели. Това знаем, че икономиката и политиката, и социумът са територии, които се преливат, са взаимно свързани.

Странен е също и чл. 13, който ни твърди "Източно православното вероизповедание е традиционна религия в Република България". Това е интересен факт, който никой досега, никой българин не е знаел и ни уведомява за това Конституцията.

Трето - владее един дух на негативизъм. Може би основан на безкрайното много опасения на БСП от демократичните права, каквито принадлежат на народа и на човека, на индивида.

Четвърто - също можем да видим доста несъответствия, противоречия, които мисля, че могат да се обяснят с големия брой автори на тази спалена Конституция.

Положително има нещо. Това е по-добра Конституция от живковската Конституция, така както изборите, които се проведоха миналата година през юни, са най-добрите избори от 45 години.

Бих искал да се спра по-специално на чл. 3. "Официалният език на Република България е българският. Неговото използване в държавните учреждения и в публичните отношения е задължително."

Смятам, че това, което не може да се спре практически, не бива да се забранява. Така например, сухият режим в Америка - едно и забраната за пушене

във Великото Народно събрание - две. Законът стои в Америка, а хората си пи-е-ха. Разпоредбата е в сила - депутатите, гостите и журналистите продължава-ха да пушат.

Зано тогава да приемаме такъв текст? Вижте, ако един българин каже на съседа си турчин през оградата или в ресторанта: "Аман бе, аркадан", или "Аш-консул бе, аркадан", "машала", той е в нарушение на Конституцията. Това е публично изявление. (*Шум в залата, частични ръкопляскания в последните редове на средната редица*) Друга ситуация, по-сериозна. Неприемливо е да караш българин или българка да искат хляб на турски, продавачката да кара българинът клиент да каже "екмек". В такива ситуации трябва да се защити достойнството на човека. Такъв натиск е недопустим. Но със закон не може да се оправи положението.

Тук сме в тресавището на влошените междуетнически отношения и решението може да се търси само на базата на търпимостта и добронамереността, или по патенски казано - човешината. А тя не се декретира.

Може ли да си представите в Европа да се приеме тезата, че трябва да се говори само на един език - на английски? Може ли Европейският парламент да наложи подобен закон за половин континент?

Знам, че в Швеция за две българчета в едно училище е идвал учител по български от град на 80 км разстояние. В Белгия в парламента се говори на холандски, във фламандската част и на френски - във валонската част. А на немски се говори заради единия избирателен окръг до немската граница, където има 40 хил. германско малцинство.

По време на диктатурата на Франко е интересно да се отбележи, че каталонският бене забранен. С идването на демокрацията печата се промениха коренно и каталонците получиха своята идентичност, а Испания не се разпадна. Днес те се чувствуват с тройна идентичност - каталонска, испанска и европейска.

Така трябва да изградим и ние национална балканска и европейска идентичност. Това е истинският път към Европа. Това е хуманият път към Европа.

Та нали двуезичието на Кирил и Методий създаде този възел между две култури - между гръцката и славяно - българската чрез превода на Светото писание.

Общуването между култури е нормално явление. Да не се плашим, че един чужд език е агресия срещу част от територията на кората на главния мозък?

Нека с нашата Конституция да дадем пример на Балканите. И да се надяваме, че на Балканите ще еволюират такива общества, че да може всеки да се

чувства сигурен да говори на езика, на който желае. Никой език не е по-висш или по-долен от друг, както никой народ не е по-долен или по-висш от друг. Въпреки това трябва да си припомним, че след 9 септември немският беше наречен фашистки, а английският - империалистически, докато руският беше езикът на Ленин, следователно многократно много по-висш.

Днес този абсурд го виждат всички. Дано нашите днешни опасения на някои хора ни се видят също така абсурдни след години.

Нека си поставим високи цели. Иначе ако я караме по старому, резултатите ще бъдат нежелателни и доста жалки. Само тършимостта и добропаметността могат да оправят тези етнически отношения и то само в условията на демокрация и на международно разбирателство.

Когато си в Рим, прави както правят римляните. Когато си в Европа, прави както правят европейците. Нека примерът на Западна Европа ни послужи. Нека помним, че тези празни между западноевропейските народи не бяха помалки от нашите. И въпреки това те успяха да се обединят. Вярно, там имаше една заплаха - от Изток. Но ние трябва да последваме този модел и не можем да чакаме заплахата да дойде от извънземните, че да признаем, че всички сме човещи. Благодаря ви. *(Частични ръкопляскания.)*

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Благодаря ви. Стова ние завършваме за днес.

Ще ви прочета програмата за работа през следващите дни.

Утре, 22 май, заседанието ще започне в 15 ч.

На 23 - в 10 ч. сутринта.

На 24, 25 и 26 ще се почива.

На 27, понеделник, ще заседават комисии.

На 28 май, вторник, заседанието ще бъде от 10.00 до 13.00 ч. И след обяд от 15.00 до 20.00 ч.

На 29 май, сряда, от 15.00 ч. до 20.00 ч.

На 28 и 29 май ще се обсъжда само проектът за Конституция.

Ще прочета още няколко съобщенията:

Утре, сряда, 22 май от 13.30 ч. в зала "Изток" ще заседава парламентарната фракция на БСП.

Комисията по здравеопазването и спорта ще проведе заседание на 22 май, сряда, от 9.00 ч. В зала 510 на бул. "Дондуков" 2.

Комисията по опазване на околната среда ще проведе заседание на 22 май от 9.00 ч. в зала 411 на бул. "Дондуков" 2.

Покаиват се депутатите от Русе да вземат участие в срещата от 11.00 ч. с д-р Босевски, заместник-министър на околната среда.

Закривам заседанието.

(Закрито в 20.00 ч.)

ЗАМЕСТНИК-ПРЕДСЕДАТЕЛ:

Никодим Попов